

Кыргыз Республикасындагы мектептик билим берүү системасына, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү системасына гендердик талдоо жүргүзүүнүн натыйжалары боюнча АНАЛИТИКАЛЫК ОТЧЕТ

«ДаткаЙым – Гендердик теңчиликке жаңыча жетишүү» долбоору

HERo – New narratives towards a gender equal society
EIDHR/2019/409-867

Бул басылма Европа Биримдигинин каржылык колдоосу менен жарык көрдү. Анын мазмуну үчүн Данило Долчи чыгармачыл өнүктүрүү борбору (Италия) жана «Социалдык технологиялар агенттиги» Коомдук Бирикмеси гана жооптуу. Басылма сөзсүз түрдө Европа Биримдигинин көз карашын чагылдырбайт.

Документтин аты	Кыргыз Республикасындагы мектептик билим берүү системасына, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү системасына гендердик талдоо жүргүзүүнүн натыйжалары боюнча Аналитикалык Отчет
Ишмердүүлүк	A5.1
Авторлор	«Социалдык технологиялар агенттиги» Коомдук Бирикмеси жана "Данило Дольчи" чыгармачылык өнүгүү борбору (Италия)

Мазмуну

КИРИШҮҮ	4
1-БӨЛҮМ. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ МЕКТЕПТИ ТАШТАГАН БАЛДАРДЫН АБАЛЫН БААЛОО ЖАНА БУЛ КУБУЛУШТАРДЫН ЭРТЕ ҮЙ-БҮЛӨ КУРУУ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ.....	5
1.1. МЕКТЕПКЕ БАРБАГАН БАЛДАР	5
Мыйзам ченемдери.....	5
Улуттук стратегиялык документтер.....	10
Статистика жана маалыматтар	11
1.2. ЭРТЕ НИКЕЛЕР.....	22
Мыйзамдык ченемдер	22
Улуттук программалар	24
Статистика жана маалыматтар	26
2-БӨЛҮМ БАШТАЛГЫЧ ЖАНА ОРТО КЕСИПТИК-ТЕХНИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН АБАЛЫН БААЛОО.....	33
2.1. Мыйзамдык ченемдер	33
2.2. Кыргыз Республикасынын экономикалык абалына жана эмгек рыногуна кыскача сереп: гендердик аспектилер	34
2.3 Институционалдык механизм. Эмгек жана ишке орноштуруу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган. Эмгек рыногун болжолдоо системасы	38
2.4. Кесиптик көндүмдөрдүн зарылдыгын аныктоо жана эмгек рыногун болжолдоо.....	39
2.5 Кесиптик-техникалык билим берүү жана окутуу системасы. Институционалдык механизмдер. Кесиптик билим берүү программалары.....	41
1. Кесиптик-техникалык окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү.....	41
2. Башталгыч кесиптик билим берүү. Институционалдык механизм	43
3. Орто кесиптик билим берүү. Институционалдык механизм.	46
4. Калктын аялуу жана маргиналдуу катмарлары үчүн кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун жеткиликтүүлүгү.....	47
5. Кесиптик билим берүү жана окутуу системасынан окуучулардын чыгышы.....	50
6. Кесиптик билим берүү жана окутуу системасында сапатты контролдоо процесстери	51
7. Кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун билим берүү мазмунун иштеп чыгуунун жана жаңылоонун жол-жоболору. Негизги компетенциялар жана көндүмдөр.	52
8. Кесиптик билим берүү системасынын педагогикалык курамынын сапатын баалоо. Квалификация	55
Долбоор жөнүндө.....	57

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасынын Конституциясында “Ар бир адам мамлекеттик билим берүү уюмдарында мектепке чейинки, жалпы негизги, орто жалпы жана баштапкы кесиптик билимди акысыз алууга укуктуу” деп белгиленген.

2009-жылдагы эл каттоого ылайык, 15 жана андан жогорку жаштагы калктын сабаттуулугу 99,2% дан жогору. Ал эми мектеп окуучуларынын 1 миллион 268 миңден ашык контингенти менен 6 жылдын ичинде мектеп менен камтуу 99%га өстү¹.

Бирок билим берүү менен камтууда кыздар менен балдардын ортосунда айырмачылыктар бар. Башталгыч жана негизги билим берүүдө кыздардын балдарга карата катышы кыздардын толук эмес орто мектептерде (1-9-класстар) балдарга караганда азыраак окуганын көрсөтүп турат. Бирок кыздар толук орто мектепте көбүрөөк билим алышат (10-11-класстар), ал эми балдар 9-класстан кийин окуудан баш тартышат.

Башталгыч мектеп деңгээлинде гендердик теңчиликтин индекси 1, негизги мектеп деңгээлинде – 1,01, жогорку мектеп деңгээлинде – 0,97ди түзөт.

Жогорку орто билим берүүнүн таза коэффициентинин деңгээли төмөндөөдө жана орто эсеп менен 87%ды түзөт. Бул көрүнүш материалдык кызыкчылыктан улам эрте жашында кесипке ээ болууга аргасыз болгон өспүрүмдөрдүн санынын көбөйүшү менен байланыштуу. Кээ бир жаштар башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдарына же эмгек рыногуна эрте чыгууга даярдаган кыска мөөнөттүү курстарга окууга барышат².

Экономикалык себептерден улам балдар мектепти көбүрөөк таштаса, кыздар кандайдыр бир салттан улам мектепти таштап кетишет. Алардын бири эрте турмушка чыгуу: Кыргызстанда кыздардын 12,2%ы бойго жете электе турмушка чыгат. Айыл жеринде 18 жашка чейин никеге туруу шаарга караганда бир жарым эсе көп³.

Кыргызстанда жүргүзүлгөн изилдөөлөр⁴ жашы жете элек кезде турмуш куруу кыздардын билим алуусуна жана өнүгүүсүнө терс таасирин тийгизип, алардын ар кандай зордук-зомбулукка алсыздыгын жогорулатып, алардын өмүрүнө жана ден соолугуна, ошондой эле балдарынын өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч туудураарын тастыктайт.

Башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн окуучуларынын арасында гендердик диспропорция жеке тандоо менен байланыштуу. Ошентип, студенттердин арасында кыздардын салыштырма салмагы билим берүү, эл керектөөчү товарлардын технологиясы, саламаттыкты сактоо, маданият жана искусство, кызмат көрсөтүү сыяктуу адистиктер боюнча кыйла басымдуулук кылат. Ошол эле учурда архитектура жана курулуш, пайдалуу кендерди иштетүү сыяктуу тармактарда кыздардын үлүшү бир кыйла төмөн.

¹Кыргыз Республикасындагы Туруктуу өнүктүрүү максаттарына жетишүүнүн Улуттук ыктыярдуу баяндамасы, Бишкек 2020

² Ошол эле жерде

³Кыргыз Республикасы: Миң жылдыктын өнүгүү максаттарына жетишүү боюнча экинчи отчет. Экинчи басылышы (жаңыртылган жана кайра каралган). Б., 2010. – 25Б.

⁴ Бул темадагы изилдөөлөрдүн бири: Гендер коомду кабыл алууда (улуттук сурамжылоонун жыйынтыгы), 2016. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети, Бириккен Улуттар Уюмунун Калк Фонду, Тынчтыкты куруу Фонду, Миграция боюнча Эл аралык Уюм, БУУнун Аялдар структурасы. Бишкек, 2016. - Б.99-100. Сайтта жеткиликтүү: <http://www.stat.kg/ru/statistics/gendernaya-statistika/>

Ошентип, экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрү боюнча эркектер менен аялдардын жумуш ордун бөлүштүрүүдө олуттуу айырмачылыктар бар. Эң төмөн эмгек акы төлөнгөн экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрүндө аялдардын үлүшү абдан көп- билим берүү - 80%, саламаттыкты сактоо жана социалдык тейлөө - 83%, кыймылсыз мүлк менен операциялар - 88%.

Ал эми эмгек акы жогору болгон экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрүндө эркектер көп, мисалы: тоо-кен казып алуу жана карьерлерди казуу - 91%, электр энергиясы, газ, буу жана кондициялоо менен камсыздоо - 90%, суу менен камсыздоо, тазалоо, таштандыларды тазалоо ж.б.у.с. - 73%; курулуш - 97%, транспорттук иш жана товарларды сактоо - 95%.

Кыргыз Республикасында орточо эсеп менен аялдардын эмгек акысынын эркектердин эмгек акысына болгон катышы 72%дын тегерегинде.

Эмгекке жарамдуу курактагы аялдар мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын чектелүүлөрүнөн улам бала багуу боюнча көбүрөөк өргүү алууга аргасыз болушат. Ошондой эле аялдар үй-бүлөлүк ролдоруна байланыштуу көбүнчө жашаган жерине жакын жана толук күндүк эмес жумуш издегенге аргасыз болушат. Эмгек мыйзамы жаш балдары бар ата-энелерге кыскартылган жумуш убактысына укук бергени менен, иш жүзүндө аны колдонууга мамлекеттик кызматкерлердин гана мүмкүнчүлүгү бар. Улгайган куракта иштөөнү каалаган аялдарга же тескерисинче жаш аялдарга гендердик стереотиптерден улам ошол курактагы эркектерге караганда жумуш табуу кыйыныраак. Экономиканын аялдар топтолгон тармактарындагы эмгек акынын төмөн деңгээли да аялдардын эмгек рыногуна чыгуусуна түрткү бербеген фактор болуп саналат.

Эмгек рыногунда түзүлгөн кырдаалды эске алуу менен, жаңы нарративтерди киргизүү жана кыздарга басым жасоо менен кесип тандоодогу гендердик стереотиптерди жана кесиптик билим берүүнү өзгөртүүгө багытталган калк арасында түшүндүрүү иштерин көбүрөөк жүргүзүү зарыл.

1-БӨЛҮМ. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ МЕКТЕПТИ ТАШТАГАН БАЛДАРДЫН АБАЛЫН БААЛОО ЖАНА БУЛ КУБУЛУШТАРДЫН ЭРТЕ ҮЙ-БҮЛӨ КУРУУ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ

1.1. МЕКТЕПКЕ БАРБАГАН БАЛДАР

Мыйзам ченемдери

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары

Кыргыз Республикасынын **Конституциясы** адам укуктарына жана гендердик теңчиликке тиешелүү эң маанилүү жоболорду аныктайт, атап айтканда, туруктуу өнүгүүнүн 4-максаттарынын контекстинде төмөнкү ченемдерди келтирүүгө болот:

- Эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этностук таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий билими, теги,   же башка ынанымдары, мүлктүк же башка абалы,

ошондой эле башка жагдайлары боюнча басмырланышы мүмкүн эмес (2-абз. 1-б. 24 бер.);

- Ар бир адам билим алууга укуктуу (1-б. 46-бер);
- Негизги жалпы билим алуу милдеттүү. (2-б. 46-бер.);
- Ар бир адам мамлекеттик билим берүү уюмдарында мектепке чейинки, жалпы негизги, орто жалпы жана баштапкы кесиптик билимди акысыз алууга укуктуу. (3-б. 46-бер.);
- Мамлекет мамлекеттик, муниципалдык, жеке менчик жана башка формадагы окуу жайларын өнүктүрүү үчүн бирдей шарттарды түзөт. (4-б. 46-бер.);
- Мамлекет мамлекеттик, муниципалдык, жеке менчик жана башка формадагы окуу жайларын өнүктүрүү үчүн бирдей шарттарды түзөт. (5-б. 46-бер.);
- Мамлекет мыйзамда каралган тартипте жарандардын кесиптик квалификациясын жогорулатууга көмөк көрсөтөт. (7б. 46-бер.);

«Кепилденген мамлекеттик минималдык социалдык стандарттар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын⁵ 5-беренесине ылайык, алардын системасы билим берүү тармагындагы стандарттарды камтыйт. Мыйзамдын 8-беренесине ылайык, алар билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде окуучуларды социалдык жактан коргоонун минималдуу деңгээлин камсыз кылган стандарттардан турат. Ар бир адам үчүн мамлекеттик билим берүү уюмдарында мектепке чейинки, жалпы негизги, орто жалпы жана баштапкы кесиптик билим алуу милдеттүү түрдө жана акысыз.

Билим берүү, **“Билим берүү жөнүндө”⁶** Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатынын артыкчылыктуу стратегиялык багыты болуп саналат, аны уюштуруунун принциптеринин арасында төмөнкүлөр аталат:

- Кыргыз Республикасынын бардык жарандарынын сапаттуу билим алуу укуктарынын теңдиги⁷;
- ар бир жарандын мамлекеттик жана муниципалдык окуу жайларында башталгыч, жалпы негизги жана орто жалпы билим алуусунун милдеттүүлүгү жана акысыздыгы;
- билим берүүнүн гумандуу мүнөзү, улуттук маданий байлык менен шайкеш келген жалпы адамзаттык баалуулуктарга артыкчылык берүү, жарандуулукка, эмгекти, үй-бүлөнү, Ата Мекенди, айлана-чөйрөнү сүйүүгө, патриотизмге жана адам укуктары менен эркиндиктерин урматтоого тарбиялоо;
- билим берүүнүн саясий жана диний институттарга көз карандысыздыгы;
- орто жалпы билим берүүнүн жалпыга жетимдүүлүгү, билим берүү тутумундагы окуп жаткандардын өсүп-жетилүүсүнүн жана даярдыгынын деңгээли менен өзгөчөлүктөрүнө шайкеш келиши ж.б.

Мыйзамда мамлекет балдарды жашына, жынысына, этностук жана диний таандыгына, билим алуудагы жетишкендиктерине, социалдык-экономикалык абалына

⁵ 2009-ж. 26-майда бекитилген N 170

⁶ 2003 ж. 30 апрельде бекитилген N 92

⁷ Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын Конституциясында ар бир адамдын билим алуу укугу жөнүндө айтылат

карабастан жалпы билим берүү процессине тартуу үчүн аларды социалдык жактан коргоо саясатын жүргүзө турган ченем маанилүү болуп саналат, ошондой эле, жетим балдарды жана ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды мамлекеттик колдоого алат.

«Мектепке чейинки билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын⁸ 5-беренесинин 1-пунктунда, Кыргыз Республикасынын жарандары болуп саналган мектепке чейинки курактагы балдар ата-энелеринин расалык таандыктыгына, саясий, диний жана башка ынанымдарына, жынысына, этностук жана социалдык тегине, мүлктүк абалына, жашаган жерине, тилине же дагы башка белгилерине карабастан, мектепке чейинки билим берүү уюмдарында мектепке чейинки билим алууда бирдей укуктарга ээ деп аныкталган.

«Мугалимдин статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы⁹ гендердик нейтралдуу болуп саналат жана инклюзивдик билимге байланыштуу атайын жоболорду камтыбайт. Мугалимдин ишинин негизги принциптерине арналган 4-беренедө окуучуларды жыныс белгиси, расасы, тили, майыптыгы, этностук таандуулугу, диний ынанымы, жаш курагы, теги, мүлктүк жана башка абалы, ошондой эле башка жагдайлар боюнча түздөн-түз, тымызын жана (же) кыйыр басмырлоого, укуктарын чектөөгө же артыкчылыктарды берүүгө жол бербөө жөнүндө айтылган.

«Башталгыч кесиптик билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы¹⁰ дагы гендердик нейтралдуу болуп саналат жана инклюзивдик билимге байланыштуу атайын жоболорду камтыбайт.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БАЛДАР ЖӨНҮНДӨ КОДЕКСИ¹¹ балдардын укуктарын жана таламдарын камсыз кылуу чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясат башка нерселер менен катар гендердик теңчиликтин принциптерин сактоого багытталганы белгиленген. (1-б. 6-бер.).

«Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө»¹² Кыргыз Республикасынын Мыйзамында билим берүүдөгү гендердик теңчиликтин негиздери белгиленген. Мыйзамдын 5-беренеси түз жана кыйыр гендердик басмырлоого тыюу салат, ал эми акыркысына жалпыга маалымдоо каражаттары, билим берүү, маданият аркылуу гендердик стереотиптерди кайрадан жаратуу, ошондой эле кандайдыр бир жыныстагы адамдар үчүн залал келтирүү сыяктуу терс кесепеттерге алып келген же алып келе турган шарттарды, талаптарды коюулар кирет.

Эл аралык документтер

Билим алуу укугу – эл аралык коомчулуктун деңгээлинде таанылган жана эл аралык документтерде жарыяланган негизги адам укуктарынын бири болуп саналат, атап айтканда, аларга төмөнкүлөр кирет:

- 1948-ж. бекитилген Адам укуктарынын жалпы декларациясы;

⁸ 2009 ж. 29 июньда бекитилген N 198

⁹ 2001 ж. 14 январьда бекитилген N 9

¹⁰ 1999ж. 26 ноябрьда бекитилген N 129

¹¹ от 10 июля 2012 года N 100

¹² 2008 ж. 4 августта бекитилген

- 1966-ж. бекитилген Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пакт¹³;
- 1966-ж. бекитилген Жарандык жана саясий укуктар боюнча эл аралык пакт¹⁴ жана анын факультативдик протоколдору;
- 1979 ж. бекитилген Аялдарга карата дискриминациянын бардык формаларын жок кылуу жөнүндө Конвенция¹⁵;
- 1960 ж. бекитилген билим берүү чөйрөсүндөгү дискриминацияга каршы конвенциясы¹⁶;
- 1989 ж. бекитилген Техникалык жана кесиптик билим берүү жөнүндө Конвенция¹⁷;
- 1989 ж. бекитилген Баланын укуктары жөнүндө конвенция¹⁸;
- 2006 ж. бекитилген Майыптардын укуктары жөнүндө конвенция¹⁹ ж.б.

1948 ж. Адам укуктарынын жалпы декларациясы бардык адамдар ээ болгон биринчи дүйнөлүк укуктар жыйындысы болуп саналат. Туруктуу өнүгүүнүн 4-максаты боюнча декларацияда жарыяланган укуктарга төмөнкүлөр кирет:

- дискриминациянын ар кандай түрүнөн жана мындай басмырлоого ар кандай түртүүдөн бирдей коргоого укугу (7-бер.);
- билим алуу укугу (26-бер.), техникалык жана кесиптик билим алуу жалпыга жеткиликтүү болууга тийиш.

1966-ж. Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пакт адам укуктарынын тизмесин камтыйт, алардын ичинен бул талдоо максаттары үчүн биз төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөк болот: «Ар бир адамдын билим алуу укугу. Ошону менен бирге, ар кандай формаларда орто билим берүү, анын ичинде кесиптик орто билим берүү бардык зарыл чараларды көрүү жана акысыз билим берүүнү этап-этап менен киргизүү аркылуу ачык жана бардыгына жеткиликтүү болууга тийиш» (1, 2-п., 13-бер.).

1989-ж. Балдардын укуктары жөнүндө Конвенциянын 28-беренесинин 1-пунктуна ылайык, катышуучу мамлекеттер баланын билим алуу укугун тааныйт жана бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн негизинде бул укукту ишке ашырууга бара-бара жетишүү максатында, алар:

- а) акысыз жана милдеттүү башталгыч билим берүүнү киргизишет;
- б) жалпы жана кесиптик орто билим берүүнүн ар кандай формаларын өнүктүрүүгө көмөктөшөт, анын бардык балдар үчүн жеткиликтүүлүгүн камсыздайт жана зарыл болгон

¹³ ЖКтин 1994-жылдын 12-январындагы N 1406-XII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган

¹⁴ ЖКтин 1994-жылдын 12-январындагы N 1406-XII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган

¹⁵ Кыргыз Республикасы 1996-жылдын 25-январындагы ЖКнын Мыйзам чыгаруу жыйынынын N 320-1 жана 1996-жылдын 6-мартындагы П N 257-1 ЖК ПН токтомдору менен кошулган

¹⁶ Кыргыз Республикасы Жогорку Кеңештин Мыйзам чыгаруу жыйынынын 1995-жылдын 8-июлундагы № 132-1 жана ЖК ПП 1995-жылдын 10-июнундагы № 96-1 токтомдору менен кошулган

¹⁷ Кыргыз Республикасы Жогорку Кеңештин Мыйзам чыгаруу жыйынынын 1995-жылдын 8-июлундагы № 128-1 жана ЖК ПП 1995-жылдын 10-июнундагы № 91-1 токтомдору менен кошулган

¹⁸ ЖКтин 1994-жылдын 12-январындагы N 1406-XII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган

¹⁹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылдын 16-сентябрындагы N 422-р токтому менен бекитилген

учурда акысыз билим берүүнү киргизүү жана материалдык жардам көрсөтүү сыяктуу зарыл чараларды көрүшөт;

с) бардык зарыл болгон каражаттар менен ар кимдин жөндөмдүүлүгүнө жараша жогорку билимдин бардыгы үчүн жеткиликтүү болушун камсыз кылышат;

д) билим берүү жана окутуу чөйрөсүндөгү маалымат жана материалдар бардык балдар үчүн жеткиликтүү болушун камсыз кылышат;

е) окууга үзгүлтүксүз баруусун камсыз кылышат жана окууну таштаган окуучулардын санын кыскартуу боюнча чараларды көрүшөт.

Гендердик теңчиликти камсыз кылуу жаатындагы негизги документ болуп **Аялдарга карата дискриминациянын бардык формалардын жоюу жөнүндө Конвенция саналат**. Мамлекет жыныстардын биринин кемчилиги же артыкчылыгы идеясына негизделген бейкалыс пикирлерди, үрп-адаттарды жана бардык башка тажрыйбаларды жок кылуу үчүн эркектер менен аялдардын жүрүм-турумунун социалдык жана маданий үлгүлөрүн өзгөртүү боюнча чараларды көрүүгө милдеттенди. эркектер менен аялдардын ролунун стереотиптери (5-бер.).

Конвенциянын 10-беренесинде катышуучу мамлекеттер аялдарга билим берүү тармагында эркектер менен бирдей укуктарды берүү үчүн аларга карата басмырлоону жок кылуу үчүн бардык чараларды көрүшөт деп белгиленген:

а) кесипти же адистикти тандоодо бирдей шарттар, айыл жеринде да, шаар жеринде да бардык категориялардагы окуу жайларында билим алуу жана диплом алуу мүмкүнчүлүгү; Бул теңчилик мектепке чейинки, жалпы, атайын жана жогорку техникалык билим берүүдө, ошондой эле кесиптик билим берүүнүн бардык түрлөрүндө камсыз кылынат;

б) бирдей окуу программасына, бирдей экзамендерге, бирдей квалификациядагы педагогикалык курамга, мектептин имаратына жана бирдей сапаттагы жабдууларга жетүүгө;

с) билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде жана бардык формаларында эркектер менен аялдардын ролу жөнүндө кандайдыр бир стереотиптик түшүнүктөрдү жок кылуу, бул максатка көмөктөшүүчү биргелешип окууга жана билим берүүнүн башка түрлөрүнө дем берүү, атап айтканда, окуу китептерин жана мектеп программаларын кайра карап чыгуу жана окутууну адаптациялоо аркылуу ыкмалары;

д) стипендия жана башка билим алуу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөр;

е) үзгүлтүксүз билим берүү программаларына, анын ичинде чоңдордун сабаттуулугу жана функционалдык сабаттуулук программаларына бирдей жетүү, атап айтканда, мүмкүн болушунча тезирээк эркектер менен аялдардын ортосундагы ар кандай билим ажырымын жоюуга багытталган;

ф) мектепти таштаган кыздардын санын кыскартуу жана мектептен эрте кеткен кыздар жана аялдар үчүн программаларды иштеп чыгуу;

г) спортко жана физикалык даярдоого катышууга бирдей мүмкүнчүлүктөр;

h) үй-бүлөнүн ден соолугун жана бакубаттуулугун камсыз кылуу үчүн атайын билим берүү маалыматына жетүү, анын ичинде үй-бүлөнү пландаштыруу боюнча маалымат жана кеңештер.

Пекин иш-аракет платформасынын 69-пунктунда билим берүү адам укугу жана теңдик, өнүгүү жана тынчтык максаттарына жетүүнүн маанилүү каражаты катары каралган.

«Дискриминациясыз
балдарга да пайда алып
эркектер менен

билим берүү кыздарга да,
келет жана акырында
аялдардын ортосундагы

тең укуктуу мамилелердин өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Билим алууга жетүү жана билим алуудагы мүмкүнчүлүктөрдү колдонуудагы теңчилик көбүрөөк аялдар өзгөрүүлөрдүн активдүү катышуучусу болуш үчүн маанилүү.”... “Кыздар жана аялдар үчүн формалдуу, формалдуу эмес билим берүүгө жана окутууга инвестициялоо, өзгөчө жогорку социалдык жана экономикалык кирешелүүлүгүн далили гана болбостон, туруктуу өнүгүүнүн жана экономикалык өсүштүн максаттарына жетүүнүн эң мыкты каражаттарынын бири болуп саналат”. Пекин иш-аракет платформасында билим берүү тармагындагы стратегиялык максаттар катары төмөнкүлөр аталат:

- Билимге бирдей жетүүнү камсыз кылуу;
- Аялдардын арасындагы сабатсыздыкты жоюу;
- Аялдардын кесиптик билимге, илимий-техникалык билимге жана үзгүлтүксүз билим алууга жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу;
- Билим берүүдө жана окутууда дискриминациялык эмес ыкмаларды өнүктүрүү;
- Билим берүү тармагын реформалоо үчүн жетиштүү ресурстарды бөлүү жана алардын жүрүшүнө мониторинг жүргүзүү.

Билим берүү чөйрөсүндөгү дискриминацияга каршы конвенциясынын 3-беренесине ылайык мамлекеттер дискриминацияны жок кылуу же болтурбоо үчүн төмөнкү милдеттенмелерди алышкан:

- а) билим берүү тармагындагы басмырлоо мүнөзүндөгү бардык мыйзам актыларын, административдик буйруктарды жокко чыгаруу, административдик практиканы токтотуу;
- б) зарыл болгон учурларда, билим берүү уюмдарына студенттерди кабыл алууда бардык басмырлоону жоюу үчүн мыйзам тарабынан зарыл болгон чараларды көрүү;

1989-ж. Техникалык жана кесиптик билим берүү боюнча Конвенция аялдарды жана кыздарды техникалык жана кесиптик жактан даярдоо үчүн өзгөчө күч-аракеттерди жумшоо зарылдыгын тааныйт. Конвенциянын колдонулушу техникалык жана кесиптик билим берүүнүн бардык формаларына жана деңгээлине тиешелүү. Муну менен «Келишим түзүүчү мамлекеттер техникалык жана кесиптик окуу жайларына кабыл алуу үчүн зарыл билимге ээ болгон эч кимдин расасына, өңүнө, жынысына, тилине, динине, улуттук же социалдык тегине, саясий өңүтүнө карата же башка ишенимдери, экономикалык абалы, туулгандыгы же башка белгилери боюнча басмырлоого дуушар болбошун камсыз кылат. » (2-бер. 3-пункту), ошондой эле «окуу процессинде техникалык жана кесиптик билимге бирдей жеткиликтүүлүктү жана билим берүү мүмкүнчүлүктөрүнүн теңдигин камсыз кылуу боюнча чараларды көрөт» (2-бер. 4-пунктунун 1-абз.).

Улуттук стратегиялык документтер

2018-2040-жылдарга карата Стратегияда Кыргыз Республикасында жаңы натыйжаларга жана билим берүүнүн сапатына багытталган модернизацияланган билим берүү саясаты ырааттуу ишке ашырылып жаткандыгы белгиленген. Жарандардын бардык категориялары үчүн билим берүүнүн жеткиликтүүлүгү жана сапаты сыяктуу билим берүү системасын уюштуруунун принциптери сакталат.

2018-2022-жылдарга өнүктүрүү программасында негизги көйгөйлөрдүн арасында мындай деп белгиленген: «Мектепке чейинки билим берүү программасы балдарды камтуусу жогорку деңгээлде болгонуна карабастан, жаш балдардын көпчүлүгү, инсандын калыптануусундагы мезгилинде, мектепке системасынан четте жашоонун эң маанилүү чейинки билим берүүнүн калуусу уланууда.

мезгилинде, мектепке системасынан четте

Конституцияда кепилденген акысыз билим берүүнүн деңгээли окутуунун салттуу ыкмаларынан окуучулардын компетенцияларына жана критикалык ой жүгүртүүсүнө көбүрөөк басым жасаган ыкмаларга жана стандарттарга өтүүнү жасай элек. Кесиптик билим берүү өзгөрүп жаткан рыноктун муктаждыктарынан жана өнүгүү артыкчылыктарынан алыс бойдон калууда. Жогорку билим жалпысынан өлкөдөн тышкары таанылган эмес, бүтүрүүчүлөр үчүн сезилерлик пайда бербейт, социалдык жана экономикалык өсүштүн, инновациялардын же коомдун авангардынын катализатору болуп саналбайт. Жумушчу муундун жана улуу муундун өзүн-өзү өркүндөтүү жана чыгармачылык менен ишке ашыруу, квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо мүмкүнчүлүктөрү жок».

Кыргыз Республикасынын 2020-жылга чейинки гендердик теңчиликке жетишүү боюнча Улуттук стратегиясында билим берүү тармагы гендердик теңчиликти орнотууда негизги ролдордун бирин ойнотуу турганы белгиленген. Технологияны колдонуудан баштап, өз баласы менен баарлашууга чейинки прикладдык мүнөздөгү жалпыланган билимдердин жана көндүмдөрдүн болушу экономикалык өсүштү да, жалпысынан жашоо сапатын жогорулатууну да камсыз кылган маанилүү компонент болуп саналат.

Кыргыз Республикасында билим берүүнүн өнүктүрүүнүн 2012-2020-жылдарга стратегиясында, аны ишке ашыруу адам укуктары менен эркиндиктерин, гендердик теңчиликтин баалуулуктарын бөлгөн жарандарды даярдаган билим берүү системасын түзүүнү камсыздай турганы белгиленген. Милдеттердин бири болуп гендердик дезагрегацияланган статистикалык маалыматтарды камтыган маалыматты чогултуу жана талдоо технологияларынын негизинде билим берүү секторунда стратегиялык пландаштыруу жана башкаруу системасын түзүү болуп саналат. Башталгыч кесиптик билим берүүнүн негизги көрсөткүчтөрүнүн бири катары башталгыч кесиптик окуу жайларына кирген кыздардын үлүшүнүн өсүшү аталат. Стратегияны ишке ашыруу күчтүү коммуникация жөндөмүнө ээ болгон, ошондой эле адам укуктары менен эркиндиктеринин баалуулуктарын, гендердик теңчиликти бөлүшкөн, маданий, этникалык жана саясий ар түрдүүлүктү урматтаган жарандарды даярдаган билим берүү системасын түзүүнү камсыз кылат.

Статистика жана маалыматтар

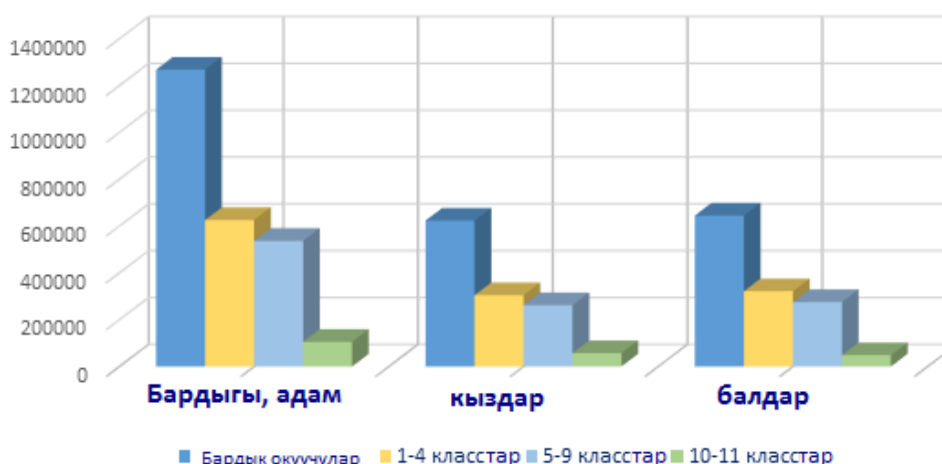
Акыркы 12 айдагы формалдуу жана формалдуу эмес билим берүүгө жана окутууга чоңдордун жана жаштардын жынысы боюнча катышуу деңгээли

В точности такой формулировке в Кыргызстане этот индикатор не отслеживается, используется более традиционная система сбора статистики по уровням образования. Так, в части школьного образования, охват обучением различается по классам обучения.

Бул көрсөткүч Кыргызстанда так ушул формулировкада чогултулбайт, билим деңгээли боюнча статистикалык маалыматтарды чогултуунун салттуу системасы колдонулат. Ошентип, мектептеги билим берүүгө камтуу кабыл алуу класстарга жараша өзгөрөт.

1. Күндүзгү жалпы билим берүү уюмдарындагы окуучулардын жынысы жана класстары боюнча саны (2018/2019 окуу жылынан башына)

1-таблица. Күндүзгү жалпы билим берүү уюмдарындагы окуучулардын жынысы жана класстары боюнча саны

(2018/2019 окуу жылынан башына)

	Бардык окуучулар	Алардын ичинде		
		1-4 класстар	5-9 класстар	10-11 класстар
Бардыгы, адам	1 268 068	625 767	536 768	105 533
кыздар	623 144	304 210	261 853	57 081
Эркек балдар	644 924	321 557	274 915	48 452

Окуучулардын жалпы санындагы
үлүшү, % менен:

кыздар	49,1	48,6	48,8	54,1
балдар	50,9	51,4	51,2	45,9

Бирок билим берүү менен камтууда кыздар менен балдардын ортосунда айырмачылыктар бар. Башталгыч жана негизги билим берүүдө кыздардын балдарга карата катышы кыздардын толук эмес орто мектептерде (1-9-класстар) балдарга караганда азыраак окуганын көрсөтүп турат. Бирок кыздар толук орто мектепте көбүрөөк билим алышат (10-11-класстар), ал эми балдар 9-класстан кийин окуудан баш тартышат.

Кыргызстанда жүргүзүлгөн изилдөөлөр ар кандай курак категорияларындагы мектеп окуучуларынын гендердик түзүмү боюнча балдардын жаш курагына, ошондой эле жашаган жеринин аймагына карата дисбаланс өлчөмүнүн көз карандылыгы бар экенин көрсөттү. Кыздардын окууга кабыл алуу коэффициентинин балдар үчүн тиешелүү көрсөткүчтөн ашуусу өзгөчө Бишкек жана Ош шаарларында, Чүй областында, билим берүү тармагындагы окуучулардын саны алардын статистикалык санынан ашкан учурлар борборго жакын аймактарда байкалат.

Бул негизинен жакырчылыктан, ата-энелердин жоопкерчиликсиздигинен жана акча табуу үчүн эмгекке эрте киришкендиктен. Мектепте окууну таштаган эркек балдардын саны, кыздарга караганда орто эсеп менен эки эсе көп. Тийиштүү билими жок, алар жумушсуздардын катарын толуктайт. Алардын арасында кароосуз калган балдар, мыйзам бузгандар көбүрөөк кездешет ²⁰.

2-таблица. 7-17 жаштагы (1-11-класстар) себептер жана жынысы боюнча жалпы билим берүү уюмдарынын сабактарына барбай калган балдардын жана өспүрүмдөрдүн саны (адам)²¹

Көрсөткүчтөрдүн аталышы	2010	2016	2017	2018	2019	2020
Эркек балдар						
Жалпы билим берүү уюмдарынын сабактарына барбай калган балдардын жалпы саны	2178	1469	1464	1622	1662	1570
анын ичинде төмөнкү себептер боюнча:						
материалдык кыйынчылыктар	85	84	99	104	152	115
ата-энесинин калоосу жоктугу	151	17	24	39	4	27

²⁰ Кыргыз Республикасы: Миң жылдыктын өнүгүү максаттары боюнча үчүнчү отчет – 35 Б. file:///C:/Users/admin/Downloads/KGZ_Third_MDG_Progress_Report_2014_RUS.pdf

²¹ <http://www.stat.kg/ru/statistics/obrazovanie/>

керектүү	документтердин	-	3	-	4	-	-
----------	----------------	---	---	---	---	---	---

(туулгандыгы тууралуу күбөлүгү,							
---------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

үй-бүлөлүк жагдайлар боюнча	287	287	320	400	374	271
-----------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

окууга көңүлү жоктугу	203	26	29	66	34	39
аз камсыз үй-бүлөдөн	27	8	9	12	13	8
тилди билбегендиктен	9	-	-	-	-	-
Никеге турган, кош бойлуу, ата-эне (эне,ата) болгон	-	-	-	-	-	-
иштешет	183	241	218	108	121	93
транспорттун жоктугу (мектеп үйүнөн алыс жайгашкан)	-	2	-	3	-	-
убактылуу мезгилдүү иштер (айыл чарба иштери, жайлоодо мал жаюу)	-	6	2	11	17	3
бул класска жашы туура келбейт	-	1	-	20	6	6
оорусу боюнча	381	39	27	44	35	12
ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар	611	755	736	811	906	996
башка себептер боюнча	241	-	-	-	-	-
Кыздар						
Жалпы билим берүү уюмдарынын сабактарына барбай калган кыз балдардын жалпы саны	1454	1107	1149	1204	1172	1075
анын ичинде төмөнкү себептер боюнча:						
материалдык кыйынчылыктар	61	90	147	118	110	93
ата-энесинин калоосу жоктугу	114	18	22	30	8	14
керектүү документтердин (туулгандыгы тууралуу күбөлүгү, каттоосу) жоктугу		6	-	-	-	-
үй-бүлөлүк жагдайлар боюнча	237	194	220	272	260	139
окууга көңүлү жоктугу	127	12	10	73	33	23
аз камсыз үй-бүлөдөн	13	5	11	10	17	14
тилди билбегендиктен	21	-	1	0	-	-
Никеге турган, кош бойлуу, ата-эне (эне,ата) болгон		-	-	0	-	-
иштешет	74	204	199	121	91	75
транспорттун жоктугу (мектеп үйүнөн алыс жайгашкан)		-	-	2	-	-
убактылуу мезгилдүү иштер (айыл чарба иштери, жайлоодо мал жаюу)		-	1	4	8	-
бул класска жашы туура келбейт		-	1	18	3	3
оорусу боюнча	260	36	20	31	27	9
ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар	393	542	517	525	615	705
башка себептер боюнча	154	-	-	-	-	-

Жалпы
сбактарына

билим
барбай

берүү
калган

мекемелеринин
балдардын

арасында да эркек балдар басымдуулук кылат. Алар кесиптик окуу жайларында окуусун улантышат же кирешелүү кесипке барууга аргасыз болушат. Белгилей кетчү нерсе, бир катар региондордо башкача көрүнүш байкалууда: балдарды билим берүү менен камтуу кыздардын тиешелүү көрсөткүчүнөн көп. Бул эки түндүк облустар үчүн – Нарын жана Ысык-Көл, ошондой эле өлкөнүн бардык түштүк облустары үчүн мүнөздүү (Баткен, бир азыраак Жалал-Абад жана Ош облустары). Дээрлик бардык облустар (Ысык-Көлдөн башкасы) негизги билим берүү менен камтуунун деңгээли төмөн облустар, бирок ошол эле учурда алардын бардыгы дотацияда. Нарын облусунда бир эле учурда эки тенденция байкалат. Биринчиси, балдардын негизги мектепке тартылышынын жалпы кыскарышы, экинчиси, кыздарды тартылышынын кыскарышы тездик менен жүрүп жаткандыгы. Ошол эле учурда экономикалык себептерден улам эркек балдар мектепти көбүрөөк таштаса, кээ бир салттардан улам кыздар мектепти таштайт. Алардын бири эрте турмушка чыгуу: Кыргызстанда кыздардын 12,2%ы бойго жете элек кезде турмушка чыгышат. Айыл жеринде 18 жашка чейин никеге туруу шаарга караганда бир жарым эсе көп²².

²² Кыргыз Республикасы: Миң жылдыктын өнүгүү максаттарына жетишүү боюнча экинчи отчет. Экинчи басылышы (жаңырытылган жана кайра каралган). Б., 2010. – 25 Б.

Иштеген балдар ар кандай даражада мектеп менен байланышын жоготуп, орто билим алуу процессин үзгүлтүккө учуратышат. Натыйжада балдардын кыйла бөлүгү квалификациясыз эмгек рыногуна чыгышат²³.

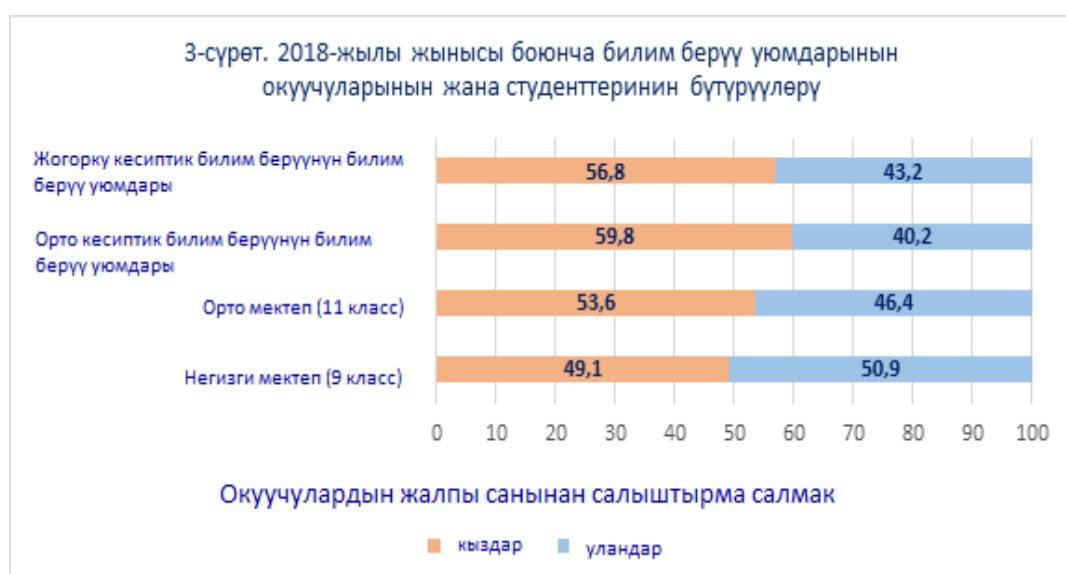
Мектепке барбай коюнун себептери, жакырчылыктан жана акча табуу муктаждыгынан тышкары, ата-эненин балдар алдындагы милдеттерин аткаруудагы жоопкерчилигинин төмөндүгү, аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө жана тобокелчиликке кабылган үй-бүлөлөргө таасир этүүчү чаралардын жоктугу, жашы жете электердин иштери боюнча инспекторлордун көп алмашуусу жана жетишсиздиги. Балдарынын мектепке баруусуна жолтоо болгон ата-энелерге таасир этүүгө мыйзам жол бербейт. Администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодексте (65-берене) болгонуна карабастан: «Ата-эненин же бул милдеттер тагылган башка адамдын, ошого тете педагог же билим берүү, тарбиялоо, дарылоо же болбосо башка мекеменин кызматкеринин жашы жетелекти (өспүрүмдү) тарбиялоо жана окутуу боюнча милдеттерди аткарбашы же талаптагыдай аткарбашы - үчтөн бешке чейин эсептик көрсөткүчтөр өлчөмүндө администрациялык айып салууга алып келет.» Эгерде бул аракеттер жашы жете электерди алкогольдук ичимдиктерди ичүүгө, баңги каражаттарын жана психотроптук заттарды такай пайдаланууга же болбосо селсаяктык же кайырчылык кылууга түрткөн иш-аракеттер, ошого тете алар тарабынан жасалган кылмыш же атайылап администрациялык укук бузуулардын белгилерин камтыган жосундар - эсептешүү көрсөткүчүнүн ондон жыйырма өлчөмүнө чейин администрациялык айып салууга алып келет.

Таблицада кесиптик-техникалык билим берүү уюмдарында окуган адамдардын саны боюнча маалыматтар келтирилген.

3-таблица. 2018-жылы жынысы боюнча билим берүү уюмдарынын окуучуларынын жана студенттеринин бүтүрүүлөрү

	Бардыгы, адам	Анын ичинде		Окуучулардын жалпы санынан салыштырма салмак, % менен	
		кыздар	уландар	кыздар	уландар
Негизги мектеп (9 класс)	91 785	45 078	46 707	49,1	50,9
Орто мектеп (11 класс)	49 847	26 713	23 134	53,6	46,4
Орто кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдары	27 647	16 534	11 113	59,8	40,2
Жогорку кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдары	33 100	18 815	14 285	56,8	43,2

²³Кыргызская Республика: второй отчет о прогрессе в достижении целей развития тысячелетия. Второе издание (дополненное и переработанное). Б., 2010. – С. 25

Статистика билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде эркектердин акырындык менен “жуулуп” баратканын көрсөтүп турат: эркек балдардын 50,9%ы 9-классты, 46,4%ы 11-классты, 40,2%ы орто кесиптик билим алышат, 43,2%ы жогорку билимге ээ. Окуучулардын жетишкендиктерин улуттук баалоонун 10 жылдык маалыматтарын талдоо да кыздардын билим алуудагы жетишкендиктери тынымсыз жакшырып баратканын, ал эми балдар бул көрсөткүчтөр боюнча артта калганын көрсөтөт. Мындай абал бара-бара аялдар менен эркектердин билим деңгээлинде ажырымдын пайда болушуна алып келиши мүмкүн, бул келечекте терс демографиялык жана социалдык кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

1.2. ЭРТЕ НИКЕЛЕР

Мыйзамдык ченемдер

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары

Гендердик теңчиликти камсыз кылуунун кепилдиктери жагынан Кыргыз Республикасынын мыйзамдары кыйла прогрессивдүү.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы 24-беренеси эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этностук таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, абалы, ошондой эле боюнча басмырлоого жарыялайт. Ошол эле

милдеттенмелерге ылайык ар кандай социалдык топтор үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталган жана мыйзамда белгиленген атайын чаралар басмырлоо болуп саналбайт деп айтылат. Ушул эле берененин 3-пунктунда Кыргыз Республикасында эркектер жана аялдар бирдей укуктарга жана эркиндиктерге, аларды ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ экендиги белгиленген. Конституция эркектер менен аялдардын бирдей шайлоо укуктарын кепилдейт.

2003-жылы “Гендердик теңчиликте камсыз кылуунун мамлекеттик кепилдиктеринин негиздери жөнүндө” мыйзам кабыл алынган, 2008-жылы анын жаңы редакциясы – **«Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө»** мыйзам кабыл алынган, анда гендердик теңчиликте камсыз кылуу механизмдери жана бийлик органдарынын жоопкерчилиги кененирээк аныкталган. Мыйзамдын 11-беренесинде добуш берүү укугун камсыз кылуу механизми түшүндүрүлгөн: «Бирдей демократияга жетишүү максатында мамлекет азыраак көрсөтүлгөн талапкерди колдоого багытталган атайын чараларды белгилөөгө укуктуу. Саясий партиялардын шайлоолорго катышуусу талапкерлердин тизмесинде эки жыныстагы адамдардын кепилдүү бирдей өкүлчүлүгүнүн болушун талап кылат». В Кыргызстане широко применяются законодательно определенные специальные меры обеспечения представительства женщин и мужчин в некоторых государственных органах.

Кыргыз Республикасы постсоветтик өлкөлөрдүн ичинен биринчилерден болуп үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандарды коргоо боюнча мыйзамды кабыл алган. 2003-жылы “Үй-бүлөлүк зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2017-жылы “Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана сактоо жөнүндө”²⁴ жаңыланган мыйзамы кабыл алынган. Аны ишке ашыруу субъектилеринин саны көбөйүп, 11 ыйгарым укуктуу органды камтыйт. Алардын ар бири үчүн Мыйзам милдеттерди белгилейт, аларды ишке ашыруу процессинде ведомстволор аралык координациялоо жана өз ара аракеттенүү механизми бекитилген. Тактап айтканда, үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандар зарыл юридикалык, медициналык жана психологиялык жардам, социалдык колдоо жана консультациялык кызматтарды көрсөтүүгө багыттоо каралган.

Мыйзамда бир катар инновациялык нормалар камтылган, анын ичинде үй-бүлөлүк зомбулук фактылары боюнча келип түшкөн жабырлануучунун өзүнөн эле эмес, башка ар бир адамдан келип түшкөн кайрылууларды кароо ички иштер башкармалыгынын милдети, бирдиктүү коргоо ордери киргизүү боюнча да милдеттенмелер камтылган. Биринчи жолу, зордук-зомбулук жасагандар үчүн зомбулук жүрүм-турумун өзгөртүү үчүн түзөтүү программалары киргизүү каралган. Мыйзамдын укук колдонуу практикасында ишке ашырылышы бир катар мыйзам алдындагы актыларда жана ведомстволук актыларда чагылдырылган²⁵.

²⁴ <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111570>

²⁵ Постановление Правительства Кыргызской Республики "Об утверждении формы охранного ордера" от 3 октября 2017 года № 642, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/10022?cl=ru-ru>; Приказ МВД КР "Об утверждении Инструкции по организации деятельности органов внутренних дел Кыргызской Республики по охране и защите от семейного насилия" от 14 ноября 2017 года № 970.

2008-жылы “Балдарды эмчек эмизип багууну коргоо жана балдарды жасалма тамактандыруу азыктарынын жана каражаттарынын маркетингин жөнгө салуу жөнүндө” мыйзам кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын Эмгек, Үй-бүлө, Жарандык жана Кылмыш-жаза кодекстеринде да аялдардын укуктарын коргоого жана гендердик теңчиликке жетишүүгө багытталган беренелер бар.

Улуттук программалар

2018-2040-жылдарга карата Стратегиянын «Келечектин сүрөтү. Өнүгүү максаттары» бөлүмүндө “Кыргызстан саясий, экономикалык жана коомдук турмушта чечимдерди кабыл алуунун бардык деңгээлдеринде аялдардын башкарууга толук жана бирдей катышуусун камсыз кылды. Гендердик теңчиликке жетишүүгө жана аялдар менен эркектердин мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосундагы дисбалансты жоюуга багытталган мамлекеттик программалар ишке ашырылууда. 2023-жылга чейинки мезгилге өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарынын арасында «Жарандардын бакубаттуулугунун деңгээлине жана социалдык абалына, жашаган жерине жана улутуна, динине, жынысына жана башка айырмачылыктарына карабастан өз жөндөмдүүлүктөрүн ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү берүү милдети көрсөтүлгөн”.

2018-2022-жылдарга **Өнүгүү Программасында** бир катар кайчылаш артыкчылыктар - гендердик, экологиялык жана технологиялык өлчөмдөр белгиленген, алар Программанын ар бир багытына интеграцияланууга тийиш (1.4.6. пункт). Мындай деңгээлдеги мамлекеттик программалар үчүн өнүгүүнүн гендердик аспектинин кайчылаш мүнөзү биринчи жолу документтин текстинде бул мамиленин маңызын түшүндүрүүнү камтышы маанилүү:

7.1. Өнүгүүнүн гендердик аспектиси

7.1.1. Бул Концепциянын алкагында коюлган максаттарга жана милдеттерге жетишүү аялдардын жана кыздардын толук кандуу катышуусун камсыз кылмайынча, алардын укуктарын кеңейтпейинче мүмкүн эмес. Ошондуктан, программанын гендердик өлчөмүн баалоо милдеттүү кадам болуп саналат.

7.1.2. Бири бирине кайчылаш, бардыгын камтыган мүнөзгө ээ болгон гендердик багыттагы саясаттын критерийлери аныкталууга тийиш. Бул критерийлер гендердик аспектилери киргизүү, маселелерди гендердик талдоо жана көрүлгөн чаралардын күтүлгөн таасирин, гендердик сезимтал индикаторлорду аныктоо аркылуу өнүктүрүүнүн бардык артыкчылыктуу багыттарын жана көрүлүп жаткан чаралар жөнүндө маалымат бериши керек.

7.1.3. Жыйынтыктап айтканда, чечимдерди кабыл алууда да, берилген багыттарды ишке ашырууга катышууда да гендердик паритетти камсыз кылуу, гендердик басмырлоонун өбөлгөлөрүн азайтуу, адамдык өнүгүүнүн бардык чөйрөлөрүндө мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү.

7.1.4. Өкмөт адамдык өлчөмдүн бардык параметрлеринде, анын ичинде эмгекке бирдей укуктар жана эмгектин баалуулугу, социалдык-экономикалык пайдаларга бирдей жеткиликтүүлүк, мамлекеттик инфраструктура жана сот адилеттигинин инфраструктурасы, коопсуздукту камсыздоо жаатындагы кырдаалды өлчөөчү түрдө жакшыртуу үчүн зарыл болгон күч-аракеттерди жумшайт.

Сунушталган милдеттер жана чаралар **2020-жылга чейин Гендердик теңчиликке жетишүүнүн максаттарга** **Улуттук жана** **стратегиясында аныкталган милдеттерге толугу менен**

Эл аралык милдеттенмелер

Кыргызстан түрдүү тармактарда аялдар менен эркектердин тең укуктарын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуу маселелерин жөнгө салган эл аралык документтерди ратификациялаган:

- Бирдей баалуу эмгек үчүн эркектер менен аялдардын бирдей сый акылары жөнүндө Конвенция (1951);
- Иш менен камсыз кылууда жана кесипте дискриминация жөнүндө Конвенция (1958);
- Аялдарга карата дискриминацияны жоюу боюнча Конвенция (1979);
- Эркектер менен аялдарга бирдей мамиле жана бирдей мүмкүнчүлүктөр жөнүндө Конвенция: үй-бүлөлүк милдеттери бар жумушчулар (1981);
- Аялдарга карата дискриминациянын бардык формаларын жок кылуу жөнүндө Конвенцияга Факультативдик Протокол (2000);
- Эл аралык эмгек уюмунун №97 (1949-ж.) Эмгек мигранттары жөнүндө конвенциясы²⁷;
- Баланын укуктары жөнүндө конвенция (1989)²⁸;
- Балдарды сатуу, балдар сойкулугу жана балдар порнографиясы боюнча Балдардын укуктары жөнүндө Конвенцияга Факультативдик Протокол (2000)²⁹;
- Билим берүүдөгү дискриминацияга каршы конвенция (1960)³⁰;
- Техникалык жана кесиптик билим берүү жөнүндө Конвенция (1989)³¹;
- Кулчулукту, кул соодасын жана кулчулукка окшош институттар менен практикаларды жоюу боюнча Кошумча конвенция (1956)³²;
- Эл аралык эмгек уюмунун №105 Мажбурлап эмгекти жоюу жөнүндө Конвенциясы (1957)³³;
- Эл аралык эмгек уюмунун №105 Мажбурлап эмгекти жоюу жөнүндө Конвенциясы (1957)³⁴;
- Бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө Конвенция (1990)³⁵;

²⁶ Утверждена постановлением Правительства КР от 27.07.2012 года № 443

²⁷ Кыргызская Республика присоединилась Законом КР от 12.02.1994 года N 1409-XII

²⁸ Кыргызская Республика присоединилась постановлением Жогорку Кенеша КР от 12.01.1994 года N 1402-XII

²⁹ Кыргызская Республика присоединилась Законом КР от 12.07.2002 года N 118

³⁰ Кыргызская Республика присоединилась постановлениями ЗС Жогорку Кенеша КР от 8.06.1995 года З N 132-1 и СНП Жогорку Кенеша КР от 10.06.1995 года П N 96-1

³¹ Кыргызская Республика присоединилась постановлениями ЗС Жогорку Кенеша КР от 8.06.1995 года З N 128-1 и СНП Жогорку Кенеша КР от 10.06.1995 года П N 91-1

³² Кыргызская Республика присоединилась Законом КР от 26.07.1996 года N 53

³³ Ратифицирована Законом КР от 19.03.1998 года N 22

³⁴ Ратифицирована Законом КР от 15.07.2003 года N 136

³⁵ Кыргызская Республика присоединилась Законом КР от 15 апреля 2003 года N 80

- Чет өлкөдө алименттерди өндүрүү жөнүндө Конвенция (1956)³⁶.

Статистика жана маалыматтар

Анализдин бул бөлүмүндө Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтарынан тышкары, дискриминациянын бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө Конвенциянын ченемдерин ишке ашыруу боюнча Кыргыз Республикасынын Бешинчи мезгилдик баяндамасынын материалдары³⁷ 2013-жылдан 2018-жылга чейинки мезгил үчүн аялдарга каршы, ошондой эле Кеңеш бейөкмөт уюмдар тарабынан даярдалган бул отчетко Альтернативдик отчет³⁸. Эки документ тең 2019-жылы БУУнун Аялдарга карата дискриминациянын бардык түрлөрүн жоюу боюнча комитетине берилген.

Глобалдык максаттын 5.3.: “Балдарды эрте жана мажбурлап никеге тургузуу жана аялдардын жыныстык органдарын бычып салуу сыяктуу бардык зыяндуу практикаларды жоюу” деген формулировканы эске алуу менен, Кыргыз Республикасында бул көрсөткүч эрте жана мажбурлап никеге туруу, көп аял алуу сыяктуу кылмыштарды талдоо аркылуу көзөмөлдөнүп жатат.

Басмырлоочу нике практикасы, анын ичинде никеге чейинки куракта никеге тургандардын саны боюнча Республиканын деңгээлинде расмий маалыматтарды чогултуу кыйын, анткени алардын мамлекеттик каттоосу жок болушу мүмкүн. 2018-жылдагы Көп индикатордук кластердик изилдөөгө ылайык, мындай статистиканы КР Улуттук статистикалык комитети берет.

4-таблица. 15 жашка чейин жана 18 жашка чейин никеге же союзда болгон 20-24 жаштагы аялдардын үлүшү

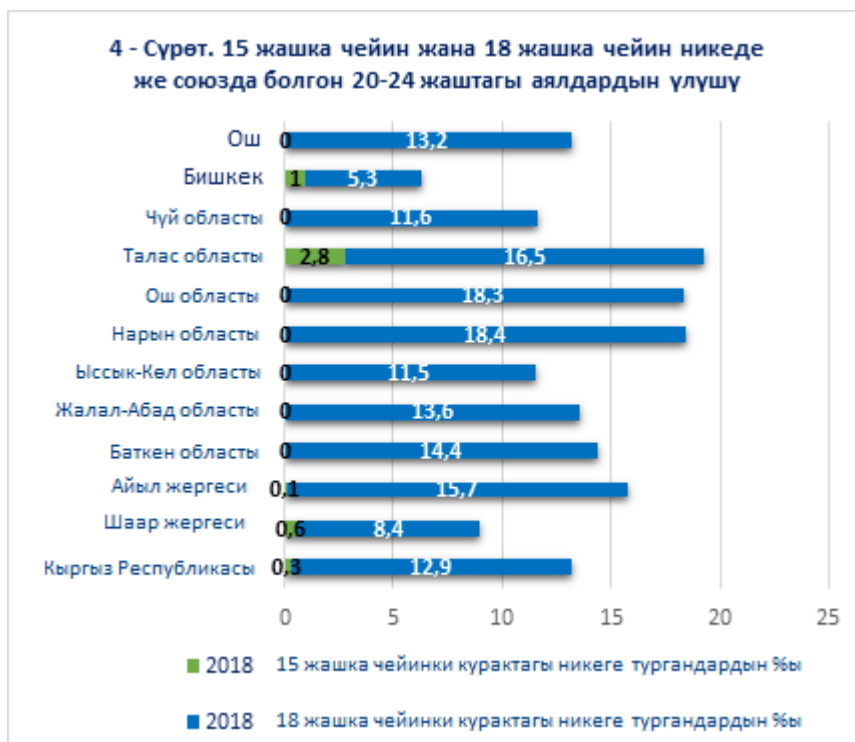
сы	2018	
	15 жашка чейинки курактагы (союзга) пайызы	18 жашка чейинки курактагы никеге (союзга) тургандардын пайызы
Кыргыз Республика	0,3	12,9
Шаар жергесинде	0,6	8,4
Айыл жергесинде	0,1	15,7
Баткен областы	0,0	14,4
Жалал-Абад областы	0,0	13,6
Ыссык-Көл областы	0,0	11,5
Нарын областы	0,0	18,4
Ош областы	0,0	18,3
Таласс областы	2,8	16,5
Чүй областы	0,0	11,6
Бишкек	1,0	5,3
Ош	0,0	13,2

³⁶ Кыргызская Республика присоединилась Законом КР от 30 декабря 2003 года N 246

³⁷ Распоряжение Правительства Кыргызской Республики от 1 марта 2019 года № 35-р, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/216900>

³⁸ <http://wsc.kg/sovnet-npo/>

Көптөгөн индикатордук кластердик изилдөөгө ылайык, 2018-ж.

Бул көрсөткүчкө кыйыр түрдө 15-19 жаштагы аялдардан төрөлгөн балдардын санынын көрсөткүчү аркылуу да байкоого болот.

5 - сүрөт. 15-19 жаштагы аялдардан төрөлгөн балдардын саны (тиешелүү курактагы 1000 аялга)

5-таблица. Аймактар боюнча никеде чейинки курактагы (15-17 жаш) аялдардын төрөт деңгээли (белгилүү курактагы 1000 аялга төрөлгөндөрдүн саны)

	2014	2015	2016	2017	2018
Кыргыз Республикасы	7,4	7,0	6,4	5,4	5,0
Баткен областы	3,5	4,4	2,4	2,5	1,5
Жалал-Абад областы	8,7	8,0	6,6	5,2	3,9
Ыссык-Көл областы	6,4	6,8	6,9	6,0	5,4
Нарын областы	5,3	3,6	5,0	2,2	4,2
Ош областы	5,5	6,1	4,7	4,3	3,0
Талас областы	15,3	11,6	12,1	8,9	8,2
Чүйс областы	12,6	10,6	10,0	11,7	12,0
Бишкек	5,7	4,6	5,8	2,8	4,5
Ош	5,9	8,1	8,0	5,2	4,5

Никеге чейинки курактагы кыздардын арасында эң жогорку төрөлүү көрсөткүчү Талас жана Чүй облустарында байкалып, 2018-жылы республикалык көрсөткүчтөн 1,6-2,4 эсеге ашып, 15-17 жаштагы 1000 кызга 8,2 жана 12,0 жаңы төрөлгөн баланы түздү.

Демографиялык жана ден соолук изилдөөсүнө ылайык, аялдардын 14% 18 жашка чейин турмушка чыккан, ал эми аялдардын 1% дан азы 15 жашка чейин турмушка чыккан. Ошол эле учурда 18 жашка чейин турмушка чыккан эркектер болгон эмес³⁹. Ден соолук индикаторлорунун кластердик изилдөөсү 15–49 жаштагы аялдардын 0,4%ы 15 жашка чейин турмушка чыкканын, ал эми 20–49 жаштагы аялдардын 12,7%ы 18 жашка чейин турмушка чыкканын көрсөттү. Көп аял алуу учурлары бар - аялдардын 0,9% көп аялдуулукта никеде/биримдикте⁴⁰.

Жашы жете электер менен никеге туруу көйгөйлөрү “Коомду кабыл алуудагы гендер”⁴¹ изилдөөсүндө изилденген, ага ылайык респонденттердин 20% жашы жете элек куракта турмушка чыккан кыздарды жеке билишет. Сурамжылоого катышкандарга белгилүү болгон 18 жашка чейин күйөөгө берилген кыздардын 45%ы чоңдордун чечими менен берилген. Сурамжылоого катышкандардын басымдуу көпчүлүгү (77%) жашы жете элек кезде турмушка чыккан аял күйөөсүнө көбүрөөк көз каранды болуп, кесиби жок калат деп эсептешет. Жашы жете элек никеге туруу кыздардын билим алуусуна жана өнүгүүсүнө терс таасирин тийгизет, алардын зомбулуктун ар кандай түрлөрүнө алсыздыгын жогорулатат, алардын өмүрүнө жана ден соолугуна, ошондой эле балдарынын өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч келтирет.

Жашы жете элек балдар менен никеге туруунун санынын өсүшүнө жакырчылыктын күчөшү жана үй-бүлөнүн кыздан кутулуу каалоосу, үй-бүлөнү пландаштыруу боюнча жетишсиз билимдин фонунда жаштардын эрте сексуалдык активдүүлүгү, кыздарга эрте жашынан турмушка чыгууга уруксат берген дин ишенимдеринин таасиринин күчөшү

³⁹ НСК КР, МЗ [КР] и ICF International 2013. Медико-Демографическое Исследование КР 2012. Бишкек, Кыргызская Республика и Calverton, Maryland, США: НСК, МЗ и ICF International.

⁴⁰ НСК КР, Детский Фонд ООН (ЮНИСЕФ), КР. Многоиндикаторное кластерное обследование 2014. Итоговый отчет. Бишкек, КР: НСК КР, Детский Фонд ООН (ЮНИСЕФ). С.196-203

⁴¹ Гендер в восприятии общества (результаты национального обследования), 2016. НСК КР, Фонд ООН в области народонаселения, Фонд миростроительства, Международная организация по миграции, ООН-Женщины. Бишкек, 2016. - С.99-100. Доступно на сайте: <http://www.stat.kg/ru/statistics/gendernaya-statistika/>

сыяктуу факторлор таасир этүүдө⁴². Жашы жете элек кыздарды никеге туруу үчүн мажбурлап ала качуу жолу менен нике кыйган учурлар аз эмес. Бирок укук коргоо органдарына кайрылуу күнөөлүүлөрдү жазалоого кепилдик бербейт. 17 жашка чыга элек адамды иш жүзүндө никеге турууга мажбурлоо боюнча (2012-2015-жылдар үчүн) 23 кылмыш ишинин соттук практикасын изилдөөдө 12 иш кыскартылганын көрсөттү.

2016-жылдан тарта диний жөрөлгөлөрдү өткөрүүдө никеге туруу курагы боюнча мыйзамды бузгандыгы үчүн кылмыш жоопкерчилиги каралган (154, 155-1-беренелер)⁴³. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине “Өзүнө карата диний нике кыюу жөрөлгөсү кылынган адамдын ата-энелери (аларды алмаштырган адамдар), нике кыюунун диний жөрөлгөсүн аткарган адамдын, ошондой эле жашы жеткен адамдын жашы жете элек бала менен нике кыюунун диний жөрөлгөсү нике курагы жөнүндө мыйзамдарды бузуу менен жасалганда, - үч жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

Бул жосун кылмыш жоопкерчилигине өткөрүлгөндөн кийин жалпысынан мындай 17 факты катталып, алардын текшерүүсүнүн жыйынтыгы менен 10 кылмыш иши козголгон. Белгиленген кылмыш иштери боюнча тергөөнүн жана соттук кароонун жыйынтыгы менен 8 айыптоо өкүмү чыгарылып, 22 адам соттолгон (шарттуу).

6-таблица. Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотуна караштуу Сот департаментинин биринчи инстанциядагы соттордун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 154, 155-1 беренеси боюнча жүргүзгөн иштер жөнүндө маалымат

Жыл	Отчеттук мезгилдин башында калган иштер	Отчеттук мезгилде келип түшкөн дөр	Өкүм чыгаруу менен каралып токтотулду	Токтотулган иштер	Прокурорлор тарабынан кайтарылган иштер	Бардыгы аякка чыккан	Адамдар берилген соттолгондо (жынысы боюнча) Эрк. аял	Боюнча маалыматтар Кылмыш иши токтотулган	
2013	-	9	4	1	3	8	6	1	2
2014	1	6	4	3	-	7	9	-	3
2015	-	4	1	1	2	4	2	-	3
2016	-	10	5	1	2	9	8	-	3
2017	1	4	3	1	1	5	3	-	3

2017-жылдын 21-декабрындагы No1084 биргелешкен буйругу менен бекитилген Эрте никеге туруунун алдын алуу боюнча мыйзамды ишке ашыруу боюнча, 8 мамлекеттик органдар тарабынан, атайын план кабыл алынган: Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги, Ички иштер министрлиги, Билим берүү жана илим министрлиги, Маданият, маалымат жана туризм министрлиги, Саламаттык сактоо

⁴² Гендер в восприятии общества (результаты национального обследования), 2016. НСК КР, Фонд ООН в области народонаселения, Фонд миростроительства, Международная организация по миграции, ООН-Женщины. Бишкек, 2016. - С.121. Доступно на сайте: <http://www.stat.kg/ru/statistics/gendernaya-statistika/>

⁴³ Закон Кыргызской Республики "О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (Уголовный кодекс Кыргызской Республики, Семейный кодекс Кыргызской Республики) от 17 ноября 2016 года № 179.

министрлиги, Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясы, Жаштар иштери, дене тарбия жана спорт мамлекеттик агенттиги жана Кыргыз Республикасынын Омбудсмени.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги тарабынан жашы жете электердин арасында эрте никеге туруунун алдын алуу боюнча усулдук колдонмо иштелип чыккан, ал эми Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан окуу жайлардын студенттеринин арасында минималдуу нике курагына чейин диний "никеге" туруу аземине катышууга тыюу салынганы жөнүндө иш жүргүзүү үчүн атайын нускама кат таркатылды.

Кыргызстан Мусулмандарынын Дин Башкармалыгы 2016-жылдын 21-декабрындагы №410 "Имамдардын 18 жашка чыга электерге нике жөрөлгөсүн жасоого тыюу салуу жөнүндө" буйругун кабыл алып, бул маселени чечүүгө салым кошкон.

Мамлекет тарабынан көрүлүп жаткан чаралар көйгөйдүн масштабын азайтууга жардам берет, бирок алар жетишсиз экени анык.

2013-жылы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине киргизилген өзгөртүүлөргө карабастан, ага ылайык аялды өз эркине каршы никеге туруу үчүн ала качуу (мындан ары - аялды ала качуу) үчүн жаза катаалдандырылганы менен, абал кооптуу бойдон калууда. Кыргызстанда кыздардын 20%дан ашыгы ала качуу менен никеге турса, мажбурлап никеге тургузуунун үлүшү 6%ды түзөт. Айыл жеринде никеге туруу үчүн аялды ала качуу шаарларга караганда 2 эсе көп кездешет жана физикалык, психикалык жана көбүнчө сексуалдык зомбулук менен байланышкан. Борбордук Азиядагы Америка университетинин изилдөөсүнө ылайык, акыркы 15 жылда элет жеринде нике кыйылгандардын 60%дан ашыгы ала качуу жолу менен, алардын 2/3ү кызды макулдугу жок аны ала качуу жолу менен болгон.

Кыздарды ала качып кеткен учурларда, коомчулуктун аң-сезиминде калыптанып калган стереотиптик көз караштар кыздарга кылмыш жөнүндө укук коргоо органдарына билдирүүгө жол бербейт. Ала качууга учураган кыз коомчулук тарабынан терс сын-пикирге алынып, анын кийин турмушка чыгуусу кыйынга турат.

Буга байланыштуу аялдарды никеге туруу үчүн ала качуу фактылары боюнча катталган кылмыштардын саны аз. 2018-жылы аялдарды никеге турууга мажбурлоо фактылары боюнча 35 кылмыш иши, анын ичинде жашы жете электерге карата 9 кылмыш иши катталган. Расмий маалыматтар боюнча, жыл сайын ички иштер органдары тарабынан 22-25ке⁴⁴ жакын никеге туруу фактылары катталат, бирок чындыгында мындай фактылар андан да көп. Белгилей кетсек, 2019-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирген Кыргыз Республикасынын жаңы Кылмыш-жаза кодексинде кыздарды ала качуу беренеси (175-берене) ачык айыптоо статусунда калган жана жаза мөөнөтү III категорияда 5 жылдан 7 жыл 6 айга чейин. Мыйзам чыгаруучу тарабынан кылмыштын бул түрүн мамлекеттик айыптоо иштерине дайындоо кылмыш жөнүндө арыз бере ала турган адамдардын чөйрөсүн кыйла кеңейтти, бул келечекте кылмыштын латенттик учурларынын азайышына жана мунун бетин ачуунун өсүшүнө алып келиши керек.

⁴⁴ По данным МВД КР, всего зарегистрировано в 2015 г. - 23 уголовных дела по фактам принуждений к вступлению в брак, в 2016 г. – 26 уголовных дел, в 2017 – 31 дел.

Изилдөөлөргө ылайык⁴⁵, шаарда да, айыл жеринде да аялдар менен эркектердин көпчүлүгү (70-71%) аялды ала качуу үчүн жоопкерчиликти билишет. Ошол эле учурда респонденттердин жарымынан азы - аялдардын 41% жана эркектердин 44% - эркинен ажыратуу түрүндөгү жаза жөнүндө туура жоопту тандашкан, бул жарандардын арасында кеңири масштабдуу тарбиялоо жана профилактикалык иштерди жүргүзүү зарылдыгын көрсөтөт. Болбосо, бул көрүнүш “үй-бүлөлүк иш” катары каралып, коомдо мыйзамдаштырылбай жана жашыруун кала берет.

2016-жылы «Аялдарга жардам берүү борбору» Коомдук бирикмеси тарабынан Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 155-беренесинин⁴⁶ мамлекеттик органдар тарабынан аткарылышына коомдук мониторинг жүргүзүлдү. Анын натыйжасында төмөнкүлөр аныкталды:

- укук коргоо түзүмдөрүндө гендердик маселелер боюнча маалыматтарды чогултуу жана талдоо үчүн программалык камсыздоо жок, ошондой эле маалыматты чогултуунун методологиясы жана көрсөткүчтөрү жок;
- укук бузуулардын жана кылмыштуулуктун алдын алуу боюнча жергиликтүү пландарда аялды ала качуу маселеси артыкчылыктуу болуп саналбайт, укук коргоо органдарынын райондук координациялык кеңешмелеринде бул маселелер күн тартибине киргизилген эмес;
- бул категориядагы иштер боюнча соттук териштирүүнүн ашыкча узакка созулушу жабырлануучуга жана анын үй-бүлөсүнө “күйөө баладан” жана жергиликтүү коомчулуктун өкүлдөрүнөн психологиялык басым көрсөтүүнүн натыйжасында тараптардын арыздарын жана макулдашуусун кайтарып алууга алып келет.

Тергөө кызматкерлери жана соттор, адвокаттар көбүнчө аялды өз эркине каршы ала качуу улуттук салт деген стереотиптик позицияны карманышат. Арыздарды каттаган учурда тергөө органдарынын күч-аракети иш жүзүндө ишти сотко өткөрбөө, тергөөнү создуктурууга же токтотууга багытталган. Аялды ала качуу кылмыштын бир нече курамын, анын ичинде адамдын үй-бүлөгө жана жашы жете электерге каршы, жеке адамдын эркиндигине, ар-намысына жана кадыр-баркына, жыныстык кол тийбестикке жана сексуалдык мүнөздөгү кылмыштарды камтыса да, эреже катары, козголгон кылмыш иштери тараптардын жарашуусуна байланыштуу сотко жетпейт.

Сурамжыланган жабырлануучулардын жана алардын өкүлдөрүнүн айтымында, соттук териштирүүлөр мыйзамда белгиленгенден узакка созулат. Белгиленген соттук териштирүүлөрдүн болжол менен 80% жылдырылып, анын 20%ы соттун демилгеси менен, 50%ы адвокаттардын арызы боюнча келбегендигине байланыштуу, калган учурларда соттук териштирүүлөр прокурорлордун келбегендигине байланыштуу жана башка себептердин айынан жылдырылып жатканы белгилүү болду.

Ишти кароо кийинкиге калтырылган учурларда соттор ишти мыйзамда белгиленген мөөнөттө кароону максат кылбастан, тескерисинче, ага тийиштүү көңүл бурбастан иштин

⁴⁵ Гендер в восприятии общества (результаты национального обследования), 2016. НСК КР, Фонд ООН в области народонаселения, Фонд миростроительства, Международная организация по миграции, ООН-Женщины. Бишкек, 2016. - Доступно на сайте: <http://www.stat.kg/ru/statistics/gendernaya-statistika/>

⁴⁶ Статья 155 УК КР "Принуждение женщины к вступлению в брак, похищение женщины для вступления в брак или воспрепятствование вступлению в брак". Пункт 2: Похищение женщины для вступления в брак вопреки ее воле -наказывается лишением свободы на срок от пяти до семи лет. (В редакции Закона КР от 25.01. 2013 года N 9)

созулуп кетишине көмөктөшкөн учурлар көп. Мындай жагдай жабырлануучуну бул кылмышты эскерүүдөн бир нече жыл бою психикалык жактан азап чегип гана тим болбостон, тергөө жана соттук териштирүүнүн баскычтарында да адилетсиздикке дуушар кылат⁴⁷. Судьялардын мындай жүрүм-туруму бир гана сотту эмес, бүтүндөй сот системасын жек көрүүгө жана сыйлабастыкка алып келет.

Жыл сайын өткөрүлүүчү “Зордук-зомбулуксуз 16 күн” акциясы Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлигинин, жергиликтүү бийлик органдарынын жана өз алдынча башкаруу органдарынын, Бейөкмөт уюмдарынын жана эл аралык уюмдарынын биргелешкен аракеттери менен гендердик зомбулук көйгөйүнө коомчулуктун көңүлүн буруу максатында өткөрүлөт.

2018-жылы өнөктүккө өзгөчө көңүл бурулуп, райондук ички иштер бөлүмүнүн имаратында медициналык колледждин студенти Бурулай Турдалы кызынын оор өлүмү себеп болгон. Соттук териштирүүнүн жыйынтыгында аны нике кыюу максатында ала качкан таанышы үй-мүлкүн конфискациялоо менен 20 жылга эркинен ажыратылды.

⁴⁷Отчет об исследовании судебной практики в КР (2012-2015гг.), ПРООН

2-БӨЛҮМ БАШТАЛГЫЧ ЖАНА ОРТО КЕСИПТИК-ТЕХНИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН АБАЛЫН БААЛОО

2.1. Мыйзамдык ченемдер

Башталгыч жана орто кесиптик билим берүү тармагындагы маселелерди жөнгө салуучу негизги документ болуп 2003-жылдын 30-апрелинде кабыл алынган «Билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы саналат. Акыркы эки жылда Мыйзамга студенттерди социалдык жактан коргоо, лицензиялоо жана аккредитациялоо, каржылоо ж.б. ушул сыяктуу 9 дан ашык кошумчалар жана өзгөрүүлөр киргизилген

2019-жылдын июнь айында Мыйзамга “үлүттүк квалификация системасы”, “үлүттүк квалификация ченемдери”, “кесиптик стандарт” ж.б. түшүнүктөр боюнча өзгөртүүлөр киргизилген.

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинде педагогикалык кызматкерлердин эмгегине акы төлөөнүн, эмгек шарттарынын жана өргүүсүнүн өзгөчө шарттарын аныктоого карата билим берүү маселелери да козголот.

Кесиптик-техникалык билим берүү тутумунун жалпы документтери катары төмөнкү ченемдик укуктук саналат:

2011-жылдын 19-январындагы № 18 «Билим берүү уюмдарынын кызматкерлерине эмгек акы төлөөнүн жаңы шарттарын киргизүү жөнүндө» (2019-жылы мектеп, кесиптик башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын мугалимдеринин эмгек акысын 30%га жогорулатуу боюнча иштер жүргүзүлгөн. Буга байланыштуу Өкмөттүн 2019-жылдын 30-сентябрындагы № 511 жаңы токтому менен бекитилген, ага ылайык мурунку ченемдик акт күчүн жоготту деп таанылат);

2011-жылдын 31-майындагы № 270 "Билим берүү уюмдарынын кызматкерлеринин эмгек акысын эсептөө тартиби жөнүндө нускаманы бекитүү тууралуу".

Кесиптик башталгыч билим берүү системасы ошондой эле «Кесиптик башталгыч билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын жетекчиликке алат.

Кесиптик башталгыч билим берүү системасы үчүн төмөнкү документтер да актуалдуу болуп саналат:

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2003-жылдын 25-апрелиндеги № 245 "Кесиптик башталгыч билим берүү тутумунун ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылар жөнүндө" токтому;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2013-жылдын 29-майындагы № 300 “Башталгыч кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдарынын типтүү штаттарын бекитүү жөнүндө” токтому;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2003-жылдын 28-июлундагы № 473 "Кыргыз Республикасындагы кесиптик башталгыч билим берүүнүн кесиптеринин тизмесин бекитүү жөнүндө" токтому , Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2003-жылдын 3-ноябрындагы № 473 токтомуна өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө ; 2018-жылдын № 520 токтому;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2007-жылдын 13-февралындагы “Экстернат түрүндө башталгыч кесиптик билим алууга жол берилбеген кесиптердин жана адистиктердин тизмеси

билем алууга жол
кесиптердин жана
жөнүндө” токтому.

Орто кесиптик билим берүү үчүн ченемдик документ болуп Өкмөттүн 2018-жылдын 28-мартындагы № 160 “Кыргыз Республикасынын кесиптик орто билим берүү уюмдарынын ишин жөнгө салуучу актыларды бекитүү жөнүндө” токтому саналат.

2.2. Кыргыз Республикасынын экономикалык абалына жана эмгек рыногуна кыскача сереп: гендердик аспектилер

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматы боюнча, өлкөнүн экономикалык жактан активдүү калкынын саны өсүүдө жана 2547,4 миң адамды түзөт, анын ичинен 1577,1 миң адамдын кесиптик билими жок.

Экономикалык активдүү калктын гендердик структурасында эркектердин үлүшү басымдуулук кылат, алар 2019-жылы экономикалык активдүү калктын 75%ын түзгөн, бул аялдарга караганда 30%га көп.

2018-жылы өлкөдө жумушчулардын орточо айлык акысы 16 миң 427 сомду түзүп, дүйнөдөгү эң төмөнкү көрсөткүчтөрдүн бири бойдон калууда. Иш менен камсыз кылуунун статистикасы көрсөткөндөй, орточо алганда, бардык курактык топтордо аялдардын иш менен камсыз болушу эркектердикине караганда дээрлик 30% төмөн.

Экономикалык иштин түрлөрү боюнча эркектер менен аялдардын жумуш ордун бөлүштүрүүдө олуттуу айырмачылыктар бар. Экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрү боюнча эң төмөнкү эмгек акы менен эң чоң үлүштү аялдар түзөт: билим берүү - 80%, саламаттыкты сактоо жана социалдык тейлөө - 83%, кыймылсыз мүлк менен операциялар - 88%.

Ал эми эмгек акы жогору болгон экономикалык ишмердүүлүктө эң чоң үлүштү эркектер түзөт, мисалы: тоо-кен казып алуу жана карьерлерди казуу - 91%, электр энергиясы, газ, буу жана кондициялоо менен камсыздоо - 90%, суу менен камсыздоо, тазалоо, таштандыларды тазалоо ж.б. - 73%; курулуш - 97%, транспорттук иш жана жүктөрдү сактоо - 95%.

Кыргыз Республикасында орточо эсеп менен аялдардын эмгек акысынын эркектердин эмгек акысына болгон катышы 72%дын тегерегинде.

Эмгекке жарамдуу курактагы аялдар мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын чектелгендигинен улам бала багуу боюнча көбүрөөк өргүү алууга аргасыз болушат. Аялдар да үй-бүлөлүк ролдоруна байланыштуу көбүнчө жашаган жерине жакын жумуш издеп, толук эмес күн иштешегенге аргасыз болушат. Эмгек мыйзамы жаш балдары бар ата-энелерге кыскартылган жумуш убактысына укук бергени менен, иш жүзүндө аны колдонууга мамлекеттик кызматкерлердин гана мүмкүнчүлүгү бар. Улгайган куракта иштөөнү каалаган аялдарга же тескерисинче жаш аялдарга гендердик стереотиптерден улам ошол курактагы эркектерге караганда жумуш табуу кыйыныраак. Экономиканын аялдар топтолгон тармактарындагы эмгек акынын төмөн деңгээли да аялдардын эмгек рыногуна чыгуусуна түрткү бербеген фактор болуп саналат.

2018-жылы 2013-жылга салыштырмалуу майыптардын экономикалык активдүүлүгүнүн деңгээли 27%дан 37%га өстү. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын активдүүлүгүнүн өсүшү 2012-жылдан тартып Кыргыз Республикасын БУУнун Майыптардын укуктары жөнүндө конвенциясын (2019-жылдын апрель айында ратификацияланган) ратификациялоого

программанын ишке
байланыштуу.

даярдоо боюнча
ашырылып жатканына

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды ишке орноштуруу маселеси Кыргызстандын Европа Биримдигинин Кыргыз Республикасы үчүн ВСП+ (Жалпы преференциялар системасы) статусун алганына жана адам укуктарын камсыздоо боюнча милдеттенмелердин аткарылышына байланыштуу да актуалдуу. Бул көрсөткүч Туруктуу өнүктүрүү максаттарына жетүү боюнча иш-чараларды ишке ашыруунун алкагында да көзөмөлдөнөт.

КР Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы боюнча, чыгашалардын бирдей эмес бөлүштүрүлүшү жогору бойдон калууда. 2018-жылы сурамжылоого ылайык, калктын эң бай катмарынын 20%ынын чыгашасы калктын эң жакыр катмарынын 20%ынын чыгашаларынан 4,3 эсеге ашкан. Сурамжылоонун жыйынтыктары көрсөткөндөй, 2018-жылы керектөө чыгымдарына эсептелген жакырчылыктын деңгээли республика боюнча жалпысынан 22,4%ды түзүп, өткөн жылга салыштырмалуу 3,2% пунктка төмөндөгөн.

Жалпы жакырчылыктын чеги 2018-жылы киши башына жылына 32 миң 679 сомду, эң жогорку чеги – 17 миң 471 сомду түздү. Айыл жеринде жакырчылыктын деңгээли 4,8 пайыздык пунктка, шаар жеринде 0,4 пайыздык пунктка кыскарган.

2018-жылы жакырчылыктын чегинен төмөн 1 млн 429 миң адам жашаса, анын 68,0%ы айылдык калктуу конуштардын тургундары болгон.

Жумушсуздук жана ага катар эле квалификациялуу жумушчу кадрларынын жетишсиздиги республикадагы курч көйгөй болуп саналат. Жаштар арасындагы жумушсуздуктун деңгээли жогору бойдон калууда: республикалык орточо көрсөткүчтөн 5% жогору жана 11%га жакын.

Айыл жана шаар калкынын жумушсуздугу билим деңгээлине жараша айырмаланат. Шаар калкында жогорку кесиптик билими бар жумушсуздардын үлүшү жогору. Айыл калкында, тескерисинче, башталгыч кесиптик билими бар жумушсуздардын үлүшү жогору – 9%. Жумушсуздуктун эң жогорку деңгээли башталгыч кесиптик билими бар аялдар менен эркектердин арасында.

6-сүрөт. Билими жана жынысы боюнча жумушсуздуктун деңгээли (экономикалык активдүү калкка карата пайыз менен)⁴⁸

⁴⁸ Источник: «Занятость и безработица» (итоги интегрированного выборочного обследования домашних хозяйств и рабочей силы в 2018г.), НСК КР

Кыргыз Республикасында катталган жумушсуздуктун деңгээли көптөн бери төмөн эмес болуп келет. Себеби, 0,05 гектардан кем эмес сугат айыл чарба жерлерин алган жана айыл чарба продукциясын өндүрүүгө катышкан жарандар, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, жумушсуз деп табылышы мүмкүн эмес.

Дагы бир себеби, жумушсуздук боюнча жөлөкпулдарды дайындоо шарттары болуп саналат, жумушсуздук боюнча жөлөкпулдарды берүү шарты болуп Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, иш менен камсыз кылуу органдарына кайрылганга чейин акыркы 3 жыл ичинде 12 айдан кем эмес үзгүлтүксүз камсыздандыруу мөөнөтүнүн болуусу талап кылынат. Социалдык фондго камсыздандыруу төгүмдөрүн төлөп жүргөнүн ырастоочу жеке камсыздандыруу эсеби жөнүндө маалыматты камтыган документ талап кылынат. Ошол эле учурда жумушсуздук боюнча жөлөкпулдун өзү өтө төмөн – 300 сом, бул жарандарды жумушсуз катары катталууга үндөбөйт.

Ошол эле учурда жумуш издегендердин 8%ы гана мамлекеттик иш менен камсыз кылуу кызматына кайрылышат, 61%ы жумуш издеп досторуна, тууган-уруктарына, тааныштарына кайрылса, 13%ы жумуш табылышынан үмүт үзүп коюшкан.

Эмгек рыногунун активдүү саясаты жумушсуздардын 35%ке жакынын камтыйт, алардын 30%тен азы кесиптик даярдоого жана кайра даярдоого жиберилишет. Ишке орноштуруу кызматтары негизинен орто жана кесиптик башталгыч билим берүү системасынын ресурстарын пайдаланат. Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин бюджетинде жактан коргоого жумушсуздарды социалдык чыгымдар 0,5%га жакынды,

анын ичинде жумушсуздук боюнча жөлөкпулдарды төлөө - 0,03%ды же 35,0 млн сомго жакынды түзөт. Расмий жумушсуз жарандар үчүн билим алуу үчүн чек боюнча төлөмдөрдүн өлчөмү 5,0 миң сом өлчөмүндө белгиленген, ал эми билим берүүнүн реалдуу баасы бир нече эсе жогору. Калкты иш менен камсыз кылуу жаатындагы ченемдик укуктук база түп-тамырынан бери кайра карап чыгууну талап кылаары айдан ачык.

Кыргыз Республикасынын формалдуу эмес секторунда жумуштуулуктун деңгээли 70%дан ашуун. Формалдуу эмес иш менен камсыз кылуунун мындай жогорку деңгээли жумушчулардын басымдуу көпчүлүгүнүн эмгек укуктарынын иш жүзүндө корголбогондугуна алып келет.

КР УСКнын маалыматы боюнча 2018-жылы 96 013 жаңы жумуш орундары түзүлгөн. Жаңы түзүлгөн жумушчу орундардын эң чоң үлүшү (93%) экономиканын формалдуу эмес секторуна туура келет, ал эми жеке негизде түзүлгөн жумушчу орундардын үлүшү 80%ды түздү. Формалдуу эмес сектордо түзүлгөн жумуш орундарынын олуттуу бөлүгү айыл чарбасында – 35% жана 21% – дүң жана чекене соодада түзүлдү. Ошол эле учурда 26% жумуш орундары жоюлган, анын 89% формалдуу эмес сектордо болгон.⁴⁹

Формалдуу эмес иш менен камсыз кылуунун таралышы мыйзамдуу инвестицияларды тартуучу жана татыктуу эмгек шарттары бар жумуш орундарынын пайда болушуна жана эффективдүү суроо-талаптын өсүшүнө өбөлгө түзгөн технологиялык өндүрүштү өнүктүрүүчү туруктуу ишканалардын түзүлбөгөндүгүнө алып келет. Ошентип, формалдуу эмес иш менен камсыз болуу мамлекетке жана кызматкерлерге гана эмес, узак мөөнөттүү өнүгүү перспективаларынан ажыраган иш берүүчүлөрдүн өздөрүнө да стратегиялык жактан зыяндуу.

Калктын басымдуу бөлүгүнүн санариптик сабаттуулугунун төмөн деңгээли, мамлекеттик органдардын кызматкерлеринин санариптик технологиялар боюнча маалыматы чектелүү, жарандардын ишенимсиздиги жана алардын электрондук кызматтарды колдонууну каалабагандыгы, бул маалымдуулуктун жетишсиздигинен жана башка социалдык-экономикалык себептерден. Жарандардын маалыматтык технологияларды колдонуу боюнча негизги көндүмдөрдү алуусу да мамлекеттик санариптик кызматтардын популярдуулугуна өбөлгө түзөт.

Кесиптик-техникалык билим берүү системасынын жана эмгек рыногунун ырааттуулугун камсыз кылуу үчүн жумушсуздарды даярдоо жана кайра даярдоо программалары алдыңкы маалыматтык технологияларды жана онлайн кызматтарды колдонууга негизделиши керек. Ал эми тынымсыз социалдык жана технологиялык өзгөрүүлөрдүн шарттарында иштөөгө даяр адистерге суроо-талап барган сайын күчөгөнү айдан ачык.

Ошол эле учурда кесиптик билим берүү системасынын окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүн эмгек рыногунда расмий ишке орноштурууга тоскоолдук кылган бир катар факторлор бар:

⁴⁹ Источник: «Занятость и безработица» (итоги интегрированного выборочного обследования домашних хозяйств и рабочей силы в 2013-2018г.), НСК КР.

- экономиканын структурасында майда товардык, сырьелук агрардык сектор жана тейлөө сектору басымдуулук кылат, квалификациялуу жумушчулар үчүн жаңы жумуш орундары түзүлбөйт.

- Кесиптер жана технологиялар тездик менен эскирүүдө, жаңы кесиптер пайда болууда, демек, жумушчулардын кесиптик компетенцияларына эмгек рыногунун талаптарынын өзгөрүшү, алардын квалификациясын заманбап материалдык-техникалык негизде дайыма жана системалуу түрдө жогорулатууну талап кылат.

- Баштапкы кесиптик билим берүүнүн жана орто кесиптик билим берүүнүн бүтүрүүчүлөрү айлык акынын аздыгынан, транспорт каражаттарынын жеткиликтүүлүгүнөн жана турак жайдын жоктугунан улам сунушталган бош орундарга ишке орношууну каалашпайт.

2.3 Институционалдык механизм. Эмгек жана ишке орноштуруу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган. Эмгек рыногун болжолдоо системасы

Эгемендүүлүктүн дээрлик бардык мезгилинде Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатында эмгек жана иш менен камсыз кылуу маселелерине тийиштүү көңүл бурулган эмес. Функциялардын бир мамлекеттик органдан экинчисине өтүшү менен дайыма институционалдык өзгөрүүлөр болгон. Бул институттук эстутумдун жоголушуна жана эмгек жана ишке орноштуруу тармагында квалификациялуу адистердин кескин жетишсиздигине алып келди. Бул маселелер 2015-жылдын декабрында Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлигине кайтарылган. Кыргыз Республикасында эмгек экономикасы боюнча атайын институтту түзүүнүн зарылчылыгы жогору.

Кесиптик-техникалык билим берүүнүн рыноктун керектөөлөрүнө ылайыктуулугу жөнүндө маселе ачык бойдон калууда. Иш берүүчүлөр өз бизнесинин туруктуулугуна ишенишпейт, 1-3 жылдан кийин эмне болорун билишпейт. Жумушсуздар же өз алдынча иштегендер жапырт түрдө тигүүчү, ашпозчу жана газ-электр ширетүүчү адистигине окушат, бирок жумушка орношууга ишеними жок.

Бизнес да, мамлекеттик да, жеке менчик да окуу жайлары кесипкөйлүккө болгон суроо-талапты өз алдынча аныкташат. Ошону менен бирге Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен бекитилген эмгек ресурстарына болгон муктаждыктын болжолдоо методикасы бар. Ошол эле учурда профессионалдуу үзгүлтүксүз изилдөө жана эмгек ресурстарына болгон муктаждыкты болжолдоо үчүн профессионал изилдөөчүлөр керек жана жетиштүү финансылык ресурстар керек. Бул Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан дагы эле чечиле элек. Эмгек рыногун талдоо жана болжолдоо мезгил-мезгили менен донорлордун колдоосу менен гана жүргүзүлүп келет.

Ошентип, 2016-жылы Германиянын Эл аралык кызматташтык коомунун колдоосу менен Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги менен биргеликте Кыргызстандын эмгек рыногун изилдөө боюнча отчеттун жыйынтыгы сунушталды. Изилдөөнүн алкагында Кыргызстан боюнча 910 иш берүүчү жана 1700 жумуш издөөчү сурамжылоодон өткөн. Изилдөө 2012-жылдан бери жергиликтүү деңгээлде 10 пилоттук ишке орноштуруу кызматы тарабынан жүргүзүлүп келет. Изилдөөдө Германиянын Эл аралык кызматташтык коомунун “Кыргызстанда кесиптик билим берүү жана ишке орноштурууга көмөк көрсөтүү” программасы тарабынан иштелип чыккан методология колдонулган.

Изилдөөнүн жыйынтыгы
бизнести өнүктүрүү үчүн

боюнча иш берүүчүлөр
финансылык ресурстардын

жетишсиздиги, калктын сатып алуу жөндөмдүүлүгүнүн төмөндүгү сыяктуу көйгөйлөрдү белгилешти.

Кызыгы, эң кыйын толтурулган кесип бул мектепте мугалимдик. 2015-жылы Бишкек шаарында сурамжылоого алынган иш берүүчүлөрдүн арасында гана 40 бош вакансия болгон. Мектеп мугалимдеринин жетишсиздиги бүткүл өлкөгө мүнөздүү. 2-3-орундарда — ашпозчулар жана врачтар. Бишкек ш. дагы тигүүчүлөргө муктаждыгы менен айырмаланат. Бош орундардын пайда болушунун негизги себептеринин бири – айлыктын аздыгы.

Жумуш издегендердин ичинен респонденттердин дээрлик үчтөн бири (28%) жогорку жана 20%ы атайын орто билимге ээ. Катышуучулар арасында орто билимдүү респонденттер 35% түздү. Ар бир бешинчи респондент биринчи жолу жумуш издөөгө туш болуп, окуусун аяктагандан кийин жумуш таба албайт. 207 респондент (12%) жумуштан бошотулган. Жашаган жери жана ден соолугунун абалы өзгөргөнүнө байланыштуу алардын 8%ы жумушсуз калган.

Мындан аркы ушул сыяктуу эмгек рыногун изилдөө жана диалог аянтчалары пилоттук ишке орноштуруу кызматтары тарабынан жыл сайын өткөрүлөт деп күтүлгөн. Бирок, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын бюджеттик каражаты чектелүү болгондуктан, маселе дагы эле ачык бойдон калууда.

КР Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлигинин иш менен камсыз кылуу башкармалыгынын маалыматы боюнча 2018-жылы жумушсуздардын 35%ы активдүү иш-чаралар менен камтылган, анын ичинен 29% кесиптик даярдоого жана кайра даярдоого, 71%ы акы төлөнүүчү коомдук жумуштар.

Бүткүл өлкө боюнча ишке орноштуруу кызматтары өз ара аракеттенет жана негизинен баштапкы кесиптик билим берүү системасынын ресурстарын пайдаланат. Жумушсуздар негизинен эмгек рыногунда талап кылынган кесиптерге төмөнкүлөр кирет: газ-электр ширетүүчү, чач тарач, компьютер оператору, 1С программасын билген бухгалтер, ашпозчу, тигүүчү, электрик, шофёр, офис менеджери ж.б.

2017-2018-жылдар аралыгында Азия өнүктүрүү банкынын “Кесиптик-техникалык билим берүү жана көндүмдөрдү өнүктүрүү” экинчи долбоорунун компоненти катары Көндүмдөрдү өнүктүрүү фонду түзүлгөн. Көндүмдөрдү өнүктүрүү фондунун негизги максаты - калктын кесиптик көндүмдөрүн өнүктүрүүгө болгон муктаждыктарын канааттандыруу, ошондой эле кыска мөөнөттө жумушчуларды даярдоодо жана квалификациясын жогорулатууда иш берүүчүлөргө көмөк көрсөтүү. Буга чейин 85тен ашык окуу жайларында 20 миңден ашык адам билим алган. Анын ичинен 54 %га жакыны республиканын бардык аймактарындагы конкреттүү ишканалар жана уюмдар тарабынан ишке киргизилген.

2.4. Кесиптик көндүмдөрдүн зарылдыгын аныктоо жана эмгек рыногун болжолдоо
Эмгек ресурстарына болгон муктаждыкты болжолдоо методологиясы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 26-мартындагы No 203 токтому менен бекитилген жана макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн негизинде эсептөө жана аналитикалык ыкма менен иш берүүчүлөрдүн түз сурамжылоонун негизинде эксперттик баа берүү ыкмасын айкалыштырат.

Эсептөө жана негизин экономиканын кесиптик структуранын министрликтердин

аналитикалык методдун негизги тармактары боюнча эсебин түзөт. Тармактык болжолдоолору

адистиктерге жана кесиптерге келечектүү суроо-талапты аныктоо үчүн негиз болуп саналат. Методологиянын максаттуу өзгөрмөлөрү болуп Улуттук статистикалык комитет тарабынан чейрек сайын өлчөнгөн жумуштуулук жана жумушсуздук саналат.

Эксперттик баалоо методунун негизинде ишканаларда, уюмдарда жана мекемелерде иштеген кызматкерлердин кесиптери, кыска мөөнөттүү (1 жыл) жана орто мөөнөттүү (3-5 жыл) адистиги жана ээлеген кызматы боюнча учурдагы жана болочок саны жөнүндө маалыматтарды чогултуу үчүн иш берүүчүлөр арасында сурамжылоо жүргүзүү жолу менен кадрларга болгон муктаждыктын болжолу иштелип чыгат.

Иш берүүчүлөрдүн үлгү сурамжылоосу колдонулат. Болжолдуу баалоо иш берүүчүлөрдүн жумушчу орундарын кеңейтүүгө же кыскартууга жана (же) жаңы жумуш орундарын түзүүгө өздөрүнүн баа берүүлөрүнө негизделет.

Эмгек ресурстарына болгон муктаждыктын жыйынды болжолу калкты иш менен камсыз кылуу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан түзүлөт жана эмгек рыногунда квалификациялуу кадрларды даярдоону жана кайра даярдоону пландаштыруу үчүн Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигине жөнөтүлөт. ошондой эле ишке орноштуруу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын сайтында жайгаштырылган.

Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлиги тарабынан ишке ашырылып жаткан Эл аралык эмгек уюмунун “G20 кесиптик даярдоо стратегиясын колдонуу” долбоорунун алкагында 2018-жылы компетенттүү уюмдардын практикалык көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча пилоттук долбоор өткөрүлдү, социалдык өнөктөштөр жана эмгек рыногун талдоо жана Чүй облусунун мисалында Кыргыз Республикасынын кесиптик-техникалык билим берүү системасы тарабынан кадрларды чыгарууну пландаштыруу жаатындагы эксперттер. Пилоттук долбоор биринчи жолу эмгек рыногунда иштегендердин профессионалдык квалификациялык түзүмүнө терең талдоо жүргүздү, бул 3 кесипке чейинки кыска мөөнөттө айрым кесиптер боюнча кадрларга суроо-талаптын жана сунуштун динамикасын аныктоого мүмкүндүк берди. Эмгек рыногунда аныкталган керектөөлөрдү жана квалификациялуу кадрлардын учурдагы жумушсуздуктун баалоону эске алуу менен облустун лицейлери, колледждери жана жогорку окуу жайлары тарабынан массалык кесиптер боюнча кадрларды бошотуу боюнча сунуштар иштелип чыккан.

Маалыматтарды чогултуу учурунда эксперттер эмгек рыногунун катышуучуларын (иш менен камсыз болгондорду да, жумушсуздарды да) кесиптик идентификациялоону ишке ашырууда көйгөйлөр бар экендигин аныкташкан. Анткени чогултулган маалымат жумуш ордунда үйрөнгөн кесиптерге көңүл бурбайт, бул жумуш издегендердин көп бөлүгүн башынан эле жокко чыгарат. Респонденттер өздөрүн компетенттүү деп эсептеген кесиптер жумушсуздарды каттоодо да, үй чарбаларын үзгүлтүксүз изилдөөдө да документтештирилбейт.

Белгиленген көйгөйлөрдү чечүү үчүн жумушсуздардын каттоо формасын кайра карап чыгуу, катталган жумушсуздуктун деңгээлин эсептөөнүн методологиясын өзгөртүү жана бирдиктүү булактан алынган маалыматтарды колдонуу, жумуш менен камсыз болгон жумушчу күчүнүн кесиптер боюнча түзүмү жөнүндө кошумча суроолорду киргизүү, квалификациясын юридикалык жактардын үзгүлтүксүз отчеттуулугунун формасына, иш менен камсыз кылуу жайларынын, кесиптик жайларынын ортосунда кызматы менен окуу жана жогорку окуу кесиптердин аталыштарын

шайкеш келтирүү зарыл. Ошондой эле эмгек рыногунун абалы, кесиптери боюнча квалификациялуу кадрларга болгон учурдагы жана келечектеги муктаждык жөнүндө маалыматтарды чогултуу, иштеп чыгуу, чечмелөө жана пайдалануу жаатында ведомстволордун, кызматтардын жана министрликтердин ортосунда ыйгарым укуктарды бөлүштүрүү жөнүндө чечим кабыл алуу талап кылынат.

Учурда Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети квалификациялуу жумушчу күчкө болгон суроо-талапты талдоо методикасын бекитүү жана аны кесиптик-техникалык билим берүү системалары үчүн сунуштарды иштеп чыгуу үчүн колдонуунун үстүндө иштеп жатат. Ошол эле учурда сурамжылоого мамлекеттик социалдык заказ боюнча жеке агенттиктер тартылышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги ЮНЕСКОнун Статистика институту тарабынан иштелип чыккан ISCO-2008 кесиптердин эл аралык статистикалык классификациясына шайкеш келтирилген жумушчулардын кесиптеринин, кызматкерлердин кызмат орундарынын улуттук классификаторун иштеп чыгууну пландаштырууда.

2.5 Кесиптик-техникалык билим берүү жана окутуу системасы. Институционалдык механизмдер. Кесиптик билим берүү программалары.

1. Кесиптик-техникалык окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамынын 11-беренесине ылайык, жалпы (негизги жана кошумча) жана кесиптик (негизги жана кошумча) билим берүү программалары ишке ашырылууда.

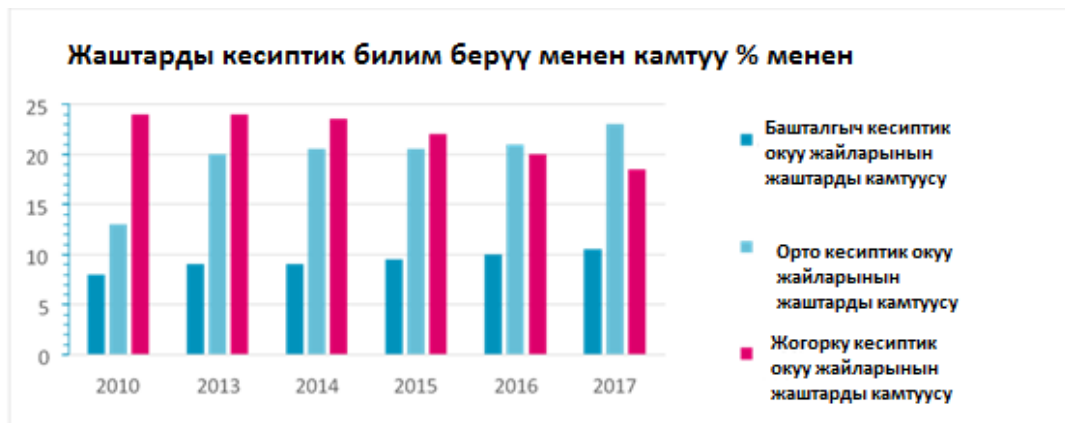
9-класстан кийин жалпы билим берүүчү мектептердин бүтүрүүчүлөрү 10-11-класстарда окуусун уланта алышат, эмгек рыногуна чыга алышат же башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарында окуусун уланта алышат. Кесиптик башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдары бүтүрүүчүлөр кесипти өздөштүрүү менен бирге толук орто жалпы билим ала турган программаларды ишке ашырышат.

Жогорку окуу жайларына кирүү үчүн жалпы орто билими жөнүндө аттестаттын болушу милдеттүү шарт болуп саналат. Бюджеттик жана контракттык формадагы жогорку окуу жайларынын бардык багыттарына жана адистиктерине кабыл алуу Бүткүл республикалык тестирилөөнүн жыйынтыгы боюнча гана жүргүзүлөт.

Эмгек рыногундагы азыркы кырдаал башталгыч жана орто кесиптик билим берүү системасы тарабынан даярдалган кесиптерге жана адистиктерге суроо-талап менен мүнөздөлөт. Ошентип, жаштардын жана чоңдордун башталгыч кесиптик билим алууга кызыгуусу байкаларлык өстү, ал эми орто кесиптик билим берүү программаларына кирген студенттердин саны тез темп менен көбөйүүдө.

Төмөндөгү таблица жаштарды орто жана башталгыч кесиптик билим берүү мекемелерине тартуунун деңгээли кандайча өсүп жатканын, ошол эле учурда жогорку кесиптик окуу жайларына жаштардын кабыл алынышы жай төмөндөп жатканын көрсөтүп турат ⁵⁰.

Кыргызстандагы кесиптик билим берүү системасындагы жаңылык катары **кесиптик лицейлердин бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү**, билим берүү мекемелеринде билим берүүнүн сапатын аныктоо ыкмасы болду.

Бүтүрүүчүлөргө байкоо жүргүзүү 2013-жылдан бери Европалык окутуу фондунун колдоосу менен киргизилген. Бирок бул иш формасы Азия өнүктүрүү банкынын экинчи долбоорунун алкагында толук иштелип чыккан. Окуу жайлары бүтүрүүчүлөрүнүн ишмердүүлүгүнө окууну аяктагандан кийин 9 айдан кийин көз салат. Программа КР Билим берүү жана илим министрлиги, ошондой эле Баштапкы кесиптик билим берүү агенттиги менен биргеликте ишке киргизилген.

2017-жылдагы бүтүрүүчүлөрдүн жоопторун талдоо төмөнкүдөй жыйынтыктарды көрсөттү: 81,3% бүтүрүүчүлөр окууну аяктагандан кийин 1 айдан 6 айга чейинки убакытта жумушка орношкон; ошол эле учурда 18% иштеген жеринде практикадан өткөндөн кийин ишке орношкон, 17,3% кесиби боюнча өз алдынча иштегендер. 80% - Кыргыз Республикасында иштегендер;

69% - өз адистиги боюнча иштешет; 78% билим берүүнүн сапатына канааттанат;

74% кайра ошол эле окуу жайды тандайт; 68% - ошол эле адистикти тандамак;

70% - алынган көндүмдөрдү колдонушат; 70% - кайра даярдоонун кереги жок.

Бүтүрүүчүлөр (81,3) адистик боюнча билим, көндүмдөрдөн тышкары, жаңы идеяларды жана чечимдерди иштеп чыгуу жөндөмү (79,0%), өзгөрүп жаткан эмгек шарттарына оңой көнүү жөндөмдүүлүгү (76,8%), алардын иш убактысын натыйжалуу уюштуруу жөндөмдүүлүгү (78,4%), башкалар менен жемиштүү иштей билүү (71,3%), жоопкерчиликти сезүү (74,7%), теорияны практикада колдоно билүү (73,7%), маселелерди чече билүү (78,8%) жана ушул сыяктуу сапаттарга ээ болушкан. “Бир эле адистикти тандоо ыктымалдыгы” деген суроого берилген жоопторду талдоодо респонденттердин ичинен

⁵⁰ Источник: НСК КР. Мужчины и женщины, 2018-2019 гг

бүтүрүүчүлөрдүн 68%ы бир эле адистикти тандаса, 29%ы туура эмес кесипти тандаганын айтышкан.

2018-жылы орто кесиптик билим берүү мекемелеринин бүтүрүүчүлөрүнүн арасында сурамжылоо иштери жүргүзүлдү. Берилген отчетторго ылайык, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигине караштуу 26 мамлекеттик билим берүү мекемелеринде 2017-жылдын бүтүрүүчүлөрү жана аспиранттары арасында сурамжылоо жүргүзүлдү. Сурамжылоого жалпысынан 2017 жылдын 4692 мамлекеттик бюджеттик бүтүрүүчүлөр катышты. Алардын ичинен 53% бүтүрүүчүлөр жумушка орношсо, 28% бүтүрүүчүлөр жогорку окуу жайларында окуусун улантышууда. Орто кесиптик билим берүүнүн окуу жайларын аяктагандан кийин жумуш таппай калган бүтүрүүчүлөрдүн үлүшү 19%ды түзөт.

Кесиптик билим берүү программалары кесиптик деңгээлин жогорулатууга, тийиштүү квалификациядагы адистерди даярдоого багытталган.

Кесиптик программаларга төмөнкүлөр кирет:

- баштапкы кесиптик билим берүү;
- орто кесиптик билим берүү;
- жогорку кесиптик билим;
- Жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүү;
- кошумча кесиптик билим берүү.

Ар бир негизги жалпы билим берүүнү же негизги кесиптик билим берүү программасын өздөштүрүүнүн милдеттүү минималдуу мазмуну жана типтүү мөөнөттөрү тиешелүү мамлекеттик билим берүү стандартында белгиленет.

Кесиптик билим берүү жана окутуу системасы Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин түзүмүнө кирет: түзүмдүк бөлүм катары орто кесиптик билим берүү, ведомстволук уюм катары кесиптик башталгыч билим берүү.

2. Башталгыч кесиптик билим берүү. Институционалдык механизм

Баштапкы кесиптик билим берүү квалификациялуу жумушчуларды даярдоону, квалификациясын жогорулатууну жана кайра даярдоону камтыйт. Баштапкы кесиптик билим берүү программасын аяктаган адамдарга кесип боюнча квалификация ыйгарылат.

Башталгыч кесиптик билим берүүнүн программалары боюнча окууга негизги жалпы же орто жалпы билими бар адамдар кабыл алынат. Кызматкерлерди окутуу жалпы жана кесиптик билим берүүнүн бирдиктүү комплекстүү программасы боюнча жүргүзүлөт. Зарыл учурларда негизги жалпы билими жок адамдар үчүн кесипке ээ болуу үчүн шарттар түзүлөт.

Башталгыч кесиптик билим берүүнүн билим берүү уюмдарына: кесиптик лицей жана кесиптик окуу жайлары (Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин Жазаларды аткаруу башкы башкармалыгынын мекемелерине караштуу) кирет.

Кесиптик башталгыч билим берүүнүн билим берүү уюмдарында төмөнкүлөр ишке ашырылат:

- 3 жылдан кем эмес окуу мөөнөтү менен негизги жалпы билимге негизделген орто жалпы жана башталгыч кесиптик билим берүүнүн интеграцияланган программасы;
- 1-2 жылдык окуу мөөнөтү менен орто жалпы билим албастан негизги жалпы билимге негизделген баштапкы кесиптик билим берүү программасы;
- 1 жылдан кем эмес окуу мөөнөтү менен орто жалпы билимге негизделген баштапкы кесиптик билим берүү программасы;
- окуу мөөнөтү 1 жылга чейинки кесиптик даярдоо, кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу программалары.

Башталгыч кесиптик билим жөнүндө документтер:

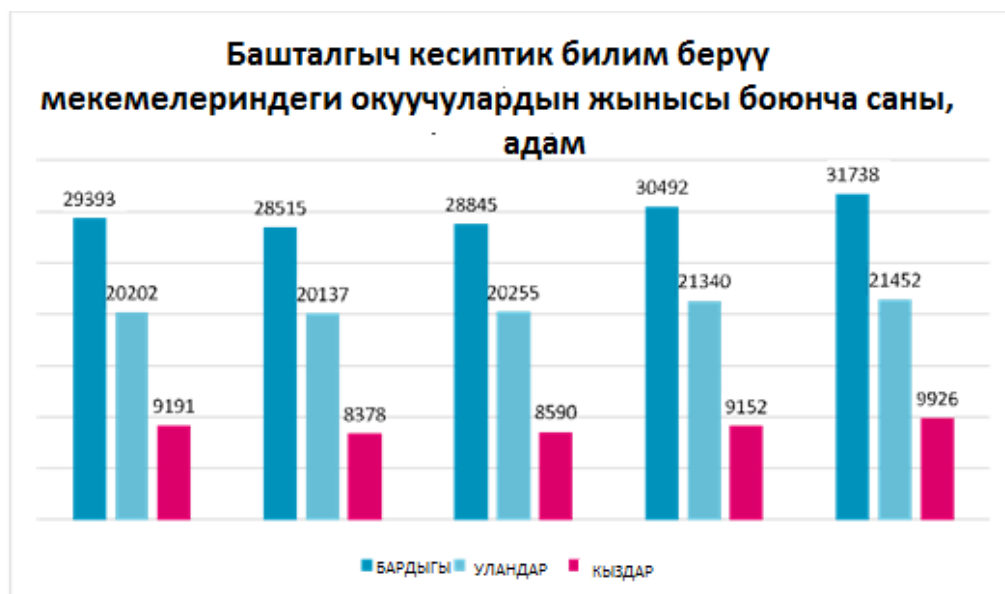
- кесиптик башталгыч билими жөнүндө диплом;
- сертификат (кесиптик даярдоонун, кайра даярдоонун жана квалификациясын жогорулатуунун кыска мөөнөттүү формасы);
- аттестат (атайын уюмдар жана ведомстволор көзөмөлдөгөн объектерде иштөөгө байланышкан кесиптер боюнча билим берүү программалары боюнча объектерде же транспорт каражаттарында иштөөгө кабыл алуу үчүн).

Кесиптик башталгыч билим берүү системасы Борбордук аппарат аркылуу башкарылат (тарбия иштери жана социалдык өнөктөштүк бөлүмү; кадр иштери жана иш кагаздарын жүргүзүү бөлүмү; жыйындылык-аналитикалык иштер жана эл аралык кызматташтык бөлүмү; финансы жана бухгалтердик эсеп).

Агенттиктин карамагында кесиптик лицейлер жана училищелер бар.

2018-жылы башталгыч кесиптик билим берүү мекемелериндеги окуучулардын саны 31 миңден ашуун адамды түздү, алардын 31%га жакыны кыздар. Жыл сайын орто эсеп менен 13 миңден ашуун окуучу кесипке ээ болуу менен бирге бүтүргөн орто билими тууралуу аттестат алышат⁵¹.

⁵¹ Источник: НСК КР, Образование и наука в Кыргызской республике, 2018 г.

Башталгыч кесиптик билим берүү системасынын бюджеттик формада окуган окуучулардын саны 80%дан ашык деңгээлинде туруктуу бойдон калууда. Ошол эле учурда жалпы контингенттин 30% ичинде кыздардын саны.⁵²

⁵² Источник: НСК КР, Образование и наука в Кыргызской Республике, 2018 г.

2017-жылы баштапкы кесиптик билим берүү программаларын бүтүрүүчүлөр өткөн мезгилге салыштырмалуу 20%га өстү, ошол эле учурда контракттык окутуунун үлүшү биринчи кезекте Азия өнүктүрүү банкынын долбоорунун алкагында түзүлгөн Көндүмдөрдү өнүктүрүү фондунун жигердүү ишинин эсебинен өстү.

Студенттердин кесиптери боюнча бүтүрүүлөрү акыркы беш жылдын ичинде кадрларды даярдоонун структурасы өзгөрбөгөндүгүн көрсөтүп турат. Окуу негизинен курулуш, жеңил жана тамак-аш өнөр жайы кесиптери боюнча жүргүзүлөт. Энергетика, металл иштетүү, тоо-кен казуу, туризм, кадрларды даярдоо сыяктуу тармактарда айрым учурларда жүргүзүлөт.

3. Орто кесиптик билим берүү. Институционалдык механизм.

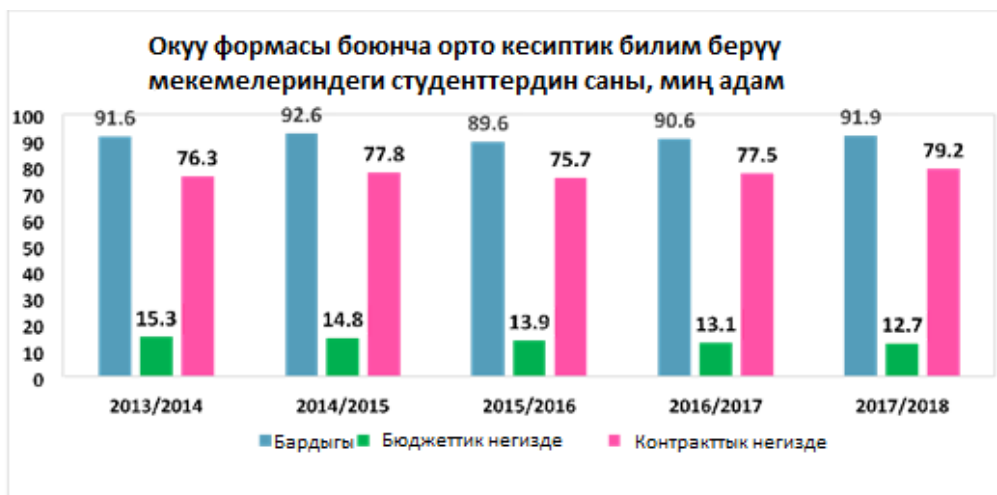
Орто кесиптик билим берүү негизги жалпы же орто жалпы билим берүүнүн базасында орто звенодогу адистерди даярдоону жана кайра даярдоону карайт. Орто кесиптик билим берүү программалары боюнча окууну ийгиликтүү аяктаган адамдарга тиешелүү адистик боюнча квалификация ыйгарылат.

Кесиптик орто билим берүү программалары кесиптик орто жана жогорку кесиптик билим берүүнүн окуу жайларында ишке ашырылат. Кесиптик орто билим берүү уюмдарында орто жалпы билим берүү базасында күндүзгү бөлүмдө окуунун ченемдик мөөнөтү 1 жыл 10 ай; негизги жалпы билим берүүнүн базасында күндүзгү бөлүмдө - 2 жыл 10 ай.

Орто кесиптик билим берүү системасында кесиптик окуу жайлардын жалпы санынын негизги бөлүгү мамлекеттик, жеке менчик – 20%дан бир аз көбүрөөк. Мындан тышкары кээ бир жогорку кесиптик билим берүү уюмдарында орто кесиптик билим берүү уюмдары уюштурулган.

Орто кесиптик билим берүү системасында окуучулардын жалпы саны 90 000 жана андан ашык чегинде. Ошол эле учурда контракттык негизде окуган студенттердин саны басымдуулук кылат.⁵³

Орто кесиптик окуу жайларынын окуучуларынын арасында кыздардын салыштырма салмагы жогору бойдон калууда. Ошол эле учурда билим берүү, эл керектөөчү товарлардын технологиясы, саламаттыкты сактоо, маданият жана искусство, кызмат көрсөтүү сыяктуу адистиктер боюнча даярдоодо салттуу кыздар басымдуулук кылат. Ошол эле учурда уландар машина куруу жана металл иштетүү, токой ресурстарын иштетүү, тоо-кен, курулуш жана архитектура, электроника, энергетика жана башка салттуу «эркек» адистиктерине тиешелүү кесиптерди тандашат.

4. Калктын аялуу жана маргиналдуу катмарлары үчүн кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун жеткиликтүүлүгү

Кесиптик билим берүү жана окутуу системасына башкалардын катарында социалдык жактан аялуу жаштарды жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды колдоо, ошондой эле аймактык маселелерди чечүү функциялары жүктөлгөн. Кесиптик башталгыч билим берүү системасында окуучулардын 80%ын жумушсуздар, качкындар, мигранттардын балдары, жалгыз бой ата-энелик иштебеген үй-бүлөлөрдөн чыккан өспүрүмдөр, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар, жетим балдар, социалдык жетимдер түзөт.

Кесиптик башталгыч билим берүүнүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуунун маанилүү фактору болуп, баштапкы кесиптик билим берүүнүн программаларына биринчи жолу кирген 28 жашка чейинки адамдар үчүн анын акысыз болушу саналат. Элге билим беруу

⁵³ Источник: НСК КР, Образование и наука в Кыргызской республике, 2018 г.

Боюнча кесиптик башталгыч билим берүү системасында окуучулардын саны акыркы беш жылдын ичинде 25—27 миң адам денгээлинде туруктуу бойдон калды.

Ошол эле учурда кесиптик-техникалык билим берүүнүн жеткиликтүүлүгү толук камсыздалган деп айтууга мүмкүндүк бербеген бир катар көйгөйлөр бар. Ошентип, сунушталып жаткан кесиптерди тандоо жаштардын суроо-талабына дайыма эле жооп бере бербейт жана кесиптердин тизмеси мезгил-мезгили менен жаңыланып турганына карабастан, алар көбүнчө эркек балдарга (авторемонтчу, сантехник, электрик, кранчы, ж.б.) Кыздар үчүн кесип тандоо стандарттык тизме менен чектелет: ашпозчу, тигүүчү, үй чарба ээси.

Кесиптик лицейлер көбүнчө айыл жергесинде, анын ичинде бийик тоолуу, чек ара жана жетүүгө кыйын аймактарда жайгашканын эске алганда, айылдык жаштар үчүн негизинен башталгыч кесиптик билим бар. Алар каржылык мүмкүнчүлүктөрүнө жараша билимдин башка баскычтарын, анын ичинде орто кесиптик билимди шаарларда ала алышат. Белгилей кетсек, колледждердин дээрлик бардыгы шаарларда жайгашкан.

Көпчүлүк айылдык лицейлерде, эреже катары, инженердик-педагогикалык кадрлардын, заманбап материалдык-техникалык базанын, талап кылынган окуу программаларынын жоктугунан, практикага эч жерде жок, жумуш табууга мүмкүнчүлүк жок болгондуктан жаңы адистиктер сейрек киргизилет. Маселен, айылдык лицейлердин 90%ы механизаторлорду даярдайт, бирок практикалык окуу үчүн полигон, техник, звенелор жок. Окутуу эскирген технология боюнча жүргүзүлөт. Жылдан-жылга ашпозчу, тигүүчү, куруучу, жумуш бар-жогуна карабай даярдалып жатат.

Жаштарды криминалдаштыруу бар. Лицейлерде окуучулардын ортосундагы чыр-чатактар, акча талап кылуу жана кылмыштуулуктун айынан көбү окуусун таштоого аргасыз. Бирок айыл жеринде кесиптик билим берүү жана окутууга жетүүнүн жана катышуунун негизги көйгөйү жакырчылык болуп саналат. Айылдык лицейлердин окуучулары окуу куралдарын, өндүрүштүк окуу сабактары үчүн материалдарды сатып ала алышпайт.

Лицейдин окуучулары айыл чарба маалында үй-бүлөсүнө жардам берүү зарылчылыгынан жана башкаларды жумушка алуу менен акча табуу мүмкүнчүлүгүнөн улам сабактарды калтырууга аргасыз. Ата-энелер окуучуларды сабакка киргизбей, билим сапатына терс таасирин тийгизүүдө.

Үй-бүлөдөгү жагымсыз абал, ичкилик ичкен ата-энелер, акча табуу үчүн миграцияда жүргөн ата-энелер, кыздардын эрте турмушка чыгышы аларды окуусун таштоого мажбур кылууда.

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды окутуу үчүн айылдык билим берүү мекемелеринде билим алуу үчүн шарттар жетишсиз (программалар, үсүлдар, персонал, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын жашоосу үчүн зарыл шарттары бар жатаканалар). Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды багуу үчүн дары-дармектерди, самындарды, жуучу каражаттарды, шейшептерди сатып алууга каражат жетишсиз бөлүнөт, тарбиячылар, медицина кызматкерлери жетишсиз.

Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын билим алуу мүмкүнчүлүгүн камсыздоо олуттуу тоскоолдуктарга дуушар болууда. 2018-жылга карата Кыргыз Республикасында 18-35 жаштагы ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын жалпы саны 18288 адамды түзөт. Алардын ичинен 1869 угу мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар, 1622 адам таяныч-кыймыл аппаратынын бузулушу диагнозу менен катталган.

2018-жылы кесиптик окуу менен камтылган ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын саны 420 адамды түзсө, анын 201и аялдар. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды окутуу тиешелүү шарттар, атайын иштелип чыккан программалар, кыскартылган иш жумасы (жумасына 28 саат) болгондо билим берүү мекемелеринин шарттарында уюштурулат. Акыркы жылдары ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды окутуу мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен 40 билим берүү мекемеси оңдоп-түзөөдөн өткөрүлдү: пандустар, биринчи кабаттардагы класстар жана дааратканалар жана башка шарттар. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар башталгыч кесиптик билим берүү жөнүндө жобого ылайык үйдөн сырттан окуучу формасында билим ала алышат.

Ошол эле учурда ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды окутуу үчүн шарттар дагы эле жетишсиз: адистештирилген программалар, методикалык иштеп чыгуулар аз, окутууну уюштуруу боюнча даярдалган адистердин жетишсиздиги, жатаканада, окуу чөйрөсүндө жашоо шарттары дайыма эле талаптарга жооп бере бербейт.

Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынын системасы соттолгон эркиндикке чыккандан кийин да бул мекемеде иштей ала турган кесиби жок соттолгондор үчүн милдеттүү башталгыч билим берүүнү же кесиптик билим берүүнү уюштурат. Башталгыч кесиптик билим берүү системасында соттолгондорду окутуу үчүн түзөтүү мекемелеринин базасында түзүлгөн 6 кесиптик лицей бар. Соттолгондордун ичинен адамдарды окутуу кесиптери боюнча цехте же өндүрүштүк цехте жумуш ордунда жүргүзүлөт. Соттолгондор газ менен ширетуучу, электрик, жыгач уста, бут кийим тигүүчү, тигүүчү, чач тарач, жашылча естуруучу, нан бышыруучу, кондитер, шыбакчы, черепиачы кесиптерине ээ болушат.

Жетим же ата-энесинин камкордугусуз калган балдар, кризистик же оор турмуштук кырдаалда калган башка балдар, кароосуз калган балдар жана өспүрүмдөр, үй-бүлөдө зордук жана зомбулукка кабылган (башынан өткөргөн) балдар кадимки мектепте же кесиптик лицейлердин реабилитациялык топторунда окуй алышат.

Калктын социалдык жактан аялуу катмарынын студенттерине, реабилитациялык топторго, жетим балдарга стипендия, бекер тамак-аш, материалдык колдоо, ошондой эле кесиптик билим берүүнү аяктагандан кийин жана бошогондо жөлөкпул түрүндө социалдык жеңилдиктер каралган.

Реабилитациялык борборлору бар кесиптик лицейлер билим берүү иштери менен катар жетим балдарды, балдар үйлөрүнүн тарбиялануучуларын жана башка социалдык аялуу категориядагыларды атайын топтордо социалдык-эмгектик реабилитациялоону да жүргүзүшөт.

Окутуу башталганга чейин ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын медициналык, психологиялык жана физикалык абалы боюнча сурамжылоо жүргүзүлөт, реабилитациялык топто андан ары окутуу үчүн социалдык кызматкерлер менен бирдикте билим деңгээлине жараша студенттердин өнүгүүсүнүн жеке пландары түзүлөт. Абитуриенттерди кабыл алуу кабыл алуу комиссиясынын чечиминин негизинде жүргүзүлөт. Бул категориядагы студенттер реабилитациялык топтордо окушат, бирок ошол эле окуу жайда башкалар менен бирге инклюзивдик системада, тандап алган кесибине ылайык катардагы окуу тайпасында окуган студенттер бар. Окутуу атайын окуу пландары, кыргыз жана орус тилдериндеги программалар, окуунун жеке формалары боюнча жүргүзүлөт, кошумча сабактар уюштурулат.

Окутуу аяктагандан кийин эмгек рыногуна чыгуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу үчүн окутуунун форматы кайра каралып, компетенцияларга негизделген окутуунун модулдук системасы киргизилүүдө. 2017-2018-жылдары реабилитациялык топтордо окутуу боюнча 13 программа иштелип чыгып, тестирилөөдөн өткөн.

Реабилитациялык топтордун өзгөчөлүгүнө таянуу менен окутуу программалары кесиптик билимди жана көндүмдөрдү гана камсыз кылбастан, аларды ар кандай кырдаалдарда колдонууга үйрөтөт, өз алдынча коомдук жана үй-бүлөлүк жашоого жөндөмдүүлүктү өнүктүрөт.

Билим берүү мекемелеринин кызматкерлери тарабынан психолог, тарбиячы жана медициналык кызматкер, сурдокотормочу бөлүмдөрү киргизилген, бирок айлык акынын аздыгынан бул адистер жетишсиз.

2017-2018-жылдары Азия өнүктүрүү банкынын “Кесиптик билимди жана көндүмдөрдү өнүктүрүү” долбоорунун экинчи фазасын ишке ашыруунун алкагында Көндүмдөрдү өнүктүрүү фонду республиканын ишке орноштуруу кызматтары менен биргеликте төмөнкү багыттар боюнча 477 ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жарандарды окутту. : жеке компьютерди колдонуучу, тигуучу, жыгач уста — жыгач уста, республиканын бардык аймактарында мык тейлөө чебери. Окутуу мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар менен иштеген ар кандай уюмдардын/ассоциациялардын өтүнүчү боюнча өткөрүлдү.

Аялдар, мектептен тышкаркы жаштар, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн алардын ишке орношуусун жогорулатуу максатында компетенттүүлүккө негизделген модулдук окутуу программалары иштелип чыккан. Ошону менен бирге жетим балдарды, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды окуудан өткөндөн кийин ишке орноштуруу боюнча иш берүүчүлөр менен иш жүргүзүлүүдө.

Бул программаларды 23 кесиптик лицейдин жана 18 орто кесиптик билим берүү мекемесинин базасында окуу процессине апробациялоо жана ишке ашыруу башталгыч кесиптик билим берүү жана орто кесиптик билим берүү системасы жыйынтыктарга негизделген окутуу системасына өтүүгө даяр экендигин көрсөттү. ишке ашыруу боюнча нормативдик документтер (финансылоо, аттестациялоо, өндүрүштүк окуу ж.б.), модулдук технологияны киргизүү фрагменттүү, системалуу эмес.

Кыска мөөнөттүү курстар кесиптери боюнча кесиптик лицей сунуштаган окуу программаларынын спектринде олуттуу сегментти ээлей баштады (2018-жылы кесиптик лицейдин бүтүрүүчүлөрүнүн 47%ы). Энергетика курстары боюнча студенттердин саны 48%, тоо-кен өнөр жайы 78%, каржы сектору боюнча 89%, маалымат технологиялары боюнча 64%, тамак-аш өнөр жайы 56% чейин өстү. Ошол эле учурда айыл чарба, курулуш, жеңил өнөр жай жана машина куруу тармактарында билим берүү төмөндөгөн.

5. Кесиптик билим берүү жана окутуу системасынан окуучулардын чыгышы

Ишке кабыл алуунун жана билим берүү мекемелеринин бүтүрүүчүлөрүнүн санынын катышын талдоо көрсөткөндөй, жыл сайын жаңы контингенттин 10%ы окуу жайларынан эртелеп кетип калышат. Окуу жылдарында бейөкмөт уюмдардын окуусун таштаганы 7%дын тегерегинде. Алсак, 2018-жылы окууну таштап кеткендер 2464 адамды (7,8%) түздү.

Бүтүрүүчүлөргө байкоо жүргүзүү боюнча анкеталардын анализи студенттердин окуу жайларды таштап кетүүсүнүн төмөнкү себептерин аныктады:

- миграция (окуучулар республиканын чегинен

окуусун таштап, тышкары иштөө үчүн);

- жакырчылык - окуучулардын жол киреге, кийим-кечеге акчасы жок (балдар окуусун таштап, үй-бүлөсүн багуу үчүн жумушка кетүүгө аргасыз).

- үй-бүлөлүк абалдын өзгөрүшү (үй-бүлөнүн түзүлүшү, баланын төрөлүшү);

- окуудагы кыйынчылыктар;

- билим берүү мекемесиндеги социалдык-коммуналдык жана санитардык-гигиеналык шарттардын начардыгы;

- билим берүүнүн сапатына, атап айтканда практикаларды уюштурууга канааттанбагандыгы.

Ошол эле учурда заманбап өндүрүштүн шарттарынын татаалдашына, жаңы технологиялардын өнүгүшүнө байланыштуу адистерди даярдоо деңгээлине жумуш берүүчүлөрдүн талаптары жогорулап жатат.

Кесиптик башталгыч билим берүү жана орто кесиптик билим берүү мекемелеринин мугалимдеринин көз карашы боюнча, мектепти таштап кетүүнүн негизги себеби - мектепке даярдоонун начардыгы, функционалдык сабаттуулуктун төмөн деңгээли, арифметикалык көндүмдөрдүн начардыгы, сабактардын системалуу түрдө начар жүрүшү, сабактарга үзгүлтүксүз катышуу. Кесиптик орто билим берүү мекемелеринде окуучулар өздөрүнүн иш-аракеттерин пландаштыра албагандыктан, маалыматтын ашыкча жүктөлүшүнө, сабакка даярданууга убакыттын жетишсиздигине дуушар болушат.

Окуучулар окуу процессине тартылып, кандайдыр бир кыйынчылыктарга туш болгондо окууну улантуу үчүн лицейлерде жана колледждерде адаптация мезгилинде кошумча колдоого муктаж. Көптөгөн студенттер жаңы коллективге, окууну уюштуруунун жаңы формаларына көнө алышпайт, ишенишпейт, коркуу сезими пайда болот.

Окуу жайларында психолог жана педагогдун штаттык орундары каралганы менен чындыгында бул орундар айлыктын аздыгынан бош турат.

Билим берүү мекемелери консультациялар, кошумча сабактар аркылуу студенттерди окуу процессине тартуу аракетин көрүүдө, бирок агайлардын, мугалимдердин жетишсиздиги кыйынчылыктарды жаратууда. Мындан тышкары, окутууда жана ишке орноштурууда кошумча колдоону аныктоонун механизмдери, инструменттери, методдору иштелип чыккан эмес. Кошумча чаралар формалдуу түрдө каралган эмес. Бул ар бир окуу жайынын демилгесине жараша болот. Кээ бир мастерлер жана окутуучулар студенттерге окуудагы, турак-жай, ден соолук маселелерин чечүүдө өз ыктыяры менен жардам беришет.

6. Кесиптик билим берүү жана окутуу системасында сапатты контролдоо процесстери

Кесиптик-техникалык билим берүүнүн кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапатын камсыз кылуунун ички системасы түптөлүүдө жана эксперттик кароодо белгиленгендей, сапатты камсыздоонун улуттук моделин ишке ашыруу жетишээрлик системалуу эмес, бир катар боштуктар жана логикалык карама-каршылыктар бар. Тактап айтканда, кабыл алынган сапатты баалоо процесстеринде сапат стандарттары колдонулбайт, билим берүү процессин уюштуруунун алкактык ченемдик талаптары бекитиле элек, кесиптик-техникалык билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде бардык программалар үчүн билим берүү стандарттары жок.

Кесиптик-техникалык билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу системасын системалуу киргизүүнү камсыз кылуу үчүн кесиптик-техникалык билим берүүнүн бардык деңгээлдеринде

сыпаттоо жана алардын кылынган

окутуунун натыйжаларын эмгек рыногунда талап квалификациялар жана

компетенциялар менен салыштырылышынын логикалык өз ара байланышкан тутумуна ээ болуу зарыл. Бирок, эмгек рыногу тарабынан тигил же бул кесип же эмгек ишмердигинин түрү боюнча квалификациянын жана компетенциянын так аныкталган деңгээли жок. Бизнес секторунун өзү али уюштурула элек жана түзүлө элек, ошентип иш берүүчүлөр өздөрүнүн кызматкерлери ээ болушу керек болгон көндүмдөрдү жана компетенцияларды кесипкөйлүк менен аныктай алышат.

7. Кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун билим берүү мазмунун иштеп чыгуунун жана жаңылоонун жол-жоболору. Негизги компетенциялар жана көндүмдөр.

Кесиптик башталгыч билим берүү үчүн билим берүү программалары кесиптик лицейдин тиешелүү мастерлерин жана өндүрүштөн практиктерди тартуу менен Баштапкы жана кесиптик билим берүү агенттигинин алдындагы Республикалык илимий-методикалык борбор тарабынан борборлоштурулуп иштелип чыгат жана Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин чечими менен бекитилет. Башталгыч жана кесиптик билим берүү. Нормативдик типтүү окуу программалары үч жылда бир каралып турушу керек.

Кесиптик орто билим берүүнүн билим берүү программаларын иштеп чыгуу Билим берүү министрлиги тарабынан кабыл алынган Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын негизинде жүзөгө ашырылат. Мамлекеттик билим берүү стандарттары окутуунун тиешелүү багыты боюнча алдыңкы колледждин окуу-методикалык бирикмелери тарабынан иштелип чыккан.

Акыркы убакта бул система өзгөрүүлөргө дуушар болду. Кесиптик орто билим берүүнүн жана кесиптик башталгыч билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттарынын моделдеринде билим берүү уюмдары билим берүү программаларын иштеп чыгууда эмгек рыногунун керектөөлөрүн изилдөөгө милдеттүү жана өндүрүштүн керектөөлөрүнүн өзгөрүшүн эске алуу менен аларды жыл сайын жаңылап турууга милдеттүү экендиги белгиленген. жана билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу үчүн өзүн-өзү баалоонун жыйынтыгы боюнча сунуштардын негизинде.

Окуу пландарына жана программаларына өзгөртүүлөр иш берүүчүлөр менен макулдашылат.

Азыркы учурда башталгыч жана орто кесиптик билим берүү системасы тиешелүү тармактардагы иш берүүчүлөрдүн катышуусу менен иштелип чыккан кесиптик стандарттардын негизинде 45 билим берүү программасын иштеп чыгуу боюнча методологияга жана тажрыйбага ээ.

Методология байкалган өзгөрүүлөрдүн жана эмгек рыногунун муктаждыктарынын негизинде окуу пландарын тез карап чыгууга жана жаңылоого мүмкүндүк берет, анткени программалардын бөлүктөрү - модулдар эмгек рыногундагы өзгөрүүлөргө жана жаңы технологияларды киргизүүгө же жаңы технологиялардын зарылдыгына ылайык оңой өзгөртүлүшү мүмкүн. көндүмдөр, бул программанын ар дайым актуалдуу бойдон калышына мүмкүндүк берет. Мындай программалар модулдар бир программадан экинчи программага которулушу мүмкүн, ал эми компетенциялар бир кызматтык кырдаалдан экинчисине колдонула тургандыгы жагынан да ийкемдүү, бул көндүмдөрдү - квалификацияларды топтоого мүмкүндүк берет.

Мындай мамиле иш берүүчүлөрдүн талаптарынын негизинде окуу планын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет, ошону менен бүткүл республика боюнча ар кандай окуу жайларында жетишилген квалификациялар салыштырылат жана эмгек рыногунун талаптарына жооп берет.

Негизги
көндүмдөр

компетенциялар **жана**

Кесиптик билим берүү жана окутуу системасында кесиптик компетенцияларды өнүктүрүү менен бирге билим берүү программалары негизги компетенцияларды өнүктүрүүгө багытталган. Бул башталгыч кесиптик билим берүүдөгү да, орто кесиптик билим берүүдөгү дагы мамлекеттик билим берүү стандарттары менен аныкталат. Негизги компетенцияларга төмөнкүлөр кирет:

- өз ишин уюштурууга, кесиптик милдеттерди аткаруунун ыкмаларын жана ыкмаларын тандоого, алардын натыйжалуулугун жана сапатын баалоого;
- көйгөйлөрдү чечүүгө, стандарттуу жана стандарттуу эмес кырдаалдарда чечим кабыл алууга, демилгени жана жоопкерчиликти көрсөтүүгө;
- кесиптик милдеттерди натыйжалуу аткаруу, кесиптик жана инсандык өнүгүү үчүн зарыл болгон маалыматтарды издөөгө, чечмелөөгө жана пайдаланууга;
- кесиптик ишинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонууга;
- командада иштей билүү, кесиптештер, жетекчилик, кардарлар менен эффективдүү баарлаша билүү;
- бригаданын мүчөлөрүнүн (баш ийгендердин) иши жана алардын жумуш ордунда даярдыгы үчүн, тапшырмаларды аткаруунун натыйжасы үчүн жоопкерчиликтүү болууга;
- өзүнүн инсандык жана кесиптик өнүгүүсүн башкарууга, эмгек шарттарынын жана кесиптик ишмердигиндеги технологиялардын өзгөрүшүнө ыңгайлашууга;
- чакан коллективдер менен уюштуруучулук жана башкаруучулук ишке даяр болууга.

Жалпы компетенциялардын тизмеси адистиктин профилине ылайык толукталышы мүмкүн. Кесиптик орто билим берүүнүн билим берүү программалары милдеттүү түрдө жалпы гуманитардык циклдин (тилдер, философия, тарых ж.б.), математикалык жана табият таануу циклинин (математика, табият таануу) дисциплиндерин камтыйт. Бул башталгыч кесиптик билим берүү системасында каралган эмес.

Негизги компетенциялар студенттерде кесиптик циклдерде сабак учурунда окутуунун ыкмаларын тандоо, тапшырмаларды тандоо аркылуу калыптанат; кээ бир көндүмдөрдү өнүктүрүү үчүн кесиптик даярдоо менен өз ара байланышта болгон өзүнчө дисциплиналар каралган (мисалы, «Кесиптик ишмердикте маалыматтык технологиялар», «Ишкердик», «Кесиптик математика», «Кесиптик тил» дисциплиналары).

Кесиптик билим берүү жана окутуу системасынын ички натыйжалуулугун жогорулатууда чоң кадамдарды жасап жатат:

- компетенттүүлүккө негизделген модулдук программаларга өтүү эмгек рыногунун талаптары менен системанын бүтүрүүчүлөрүнүн компетенцияларынын ортосундагы ажырымды азайтат, окутууну студенттерге көбүрөөк багытталган кылат;
- өндүрүштүк окутууну өнүктүрүү - бул эмгек рыногунда актуалдуу болгон билимдерди жана көндүмдөрдү ишке ашырууга аң-сезимдүү мамиле кылуу;
- программаларды көз карандысыз аккредитациялоо процесстери жана бүтүрүүчүлөрдүн компетенцияларын көз карандысыз сертификациялоо бардык кызыкдар тараптар тарабынан окуу процессинин сапатын камсыз кылат;

- билим берүү мекемелерин башкарууну да, окуу процессинин өзүн да маалыматташтырууну эске алуу менен материалдык-техникалык базанын тынымсыз өркүндөтүлүшү байкалууда.

Ошол эле учурда маалыматтык-коммуникациялык технологиялар толук көлөмдө колдонулбай жатат, бул бир жагынан материалдык базанын жетишсиздигинен, бирок көбүрөөк деңгээлде мугалимдердин да, билим берүү мекемелеринин администрациясынын да маалыматтык компетенцияларынын жетишсиз өнүккөндүгүнө байланыштуу. Бул айрыкча айылдык билим берүү мекемелерине тиешелүү.

Педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу системасы, өзгөчө орто кесиптик билим берүү системасында жетишээрлик эффективдүү эмес. Системада кесипкөйлүгүн жогорулатууга стимулдар жок, мугалимдердин карьералык тепкичтен өйдө көтөрүлүүсүнө мүмкүнчүлүк жок.

Кесиптик башталгыч билим берүү системасында педагогикалык кадрлардын арасында эркектер орто эсеп менен 50%ке жакынды түзөт, ал эми орто кесиптик билим берүү системасында аялдар басымдуулук кылат (70%ке жакын).

Башталгыч кесиптик билим берүү системасына салыштырмалуу орто кесиптик билим берүү системасында аялдардын үлүшү салыштырмалуу жогору, бул бир жагынан бул системада гуманитардык жана социалдык адистерди (экономисттер, бухгалтерлер, башталгыч класстардын мугалимдери ж.б.у.с.) даярдоо менен шартталган.).

Белгилей кетсек, республикалык орточо көрсөткүч боюнча кесиптик-техникалык билим берүүнүн жана даярдоонун эки деңгээли тең кадрдык лицензиялык талаптарга жооп берет. Профессионалдык лицейде жогорку билимдүү мугалимдердин үлүшүнүн кыскаруу тенденциясы байкалууда, алардын орто кесиптик окуу жайларга өтүүсүнө байланыштуу, бул жерде мугалимдердин иши статусу жана сый акылары боюнча жагымдуураак.

Ошондуктан бир катар профессионалдык лицейлерде, өзгөчө айыл жеринде билими талап кылынган деңгээлдеги жана тиешелүү квалификациядагы кадрлардын жетишсиздиги байкалып, ошол себептен жогорку, жада калса орто кесиптик билими жок адамдарды жумушка алууга жол берилген. бирок квалификациясын жогорулатуу шарты менен (анын ичинде педагогикалык минимум).

2011-жылы билим берүү уюмдарында эмгек акы төлөөнүн жаңы шарттарын киргизүү менен мугалимдердин квалификациялык категориялары жана ошол эле учурда алардын квалификациясын баалоого кандайдыр бир деңгээлде мүмкүндүк берген мугалимдерди аттестациялоо жоюлган. Азыркы учурда кесиптик билим берүү системасында билим деңгээлине формалдуу талаптардан тышкары, алардын квалификациясынын деңгээлин баалоо системасы жок болгон кырдаал түзүлдү.

Кесиптик орто билим берүү системасында педагогикалык жамааттын 25% комбинирленген негизде иштейт. Окуу жайлары ендуруштен екулдерду толук эмес жумушчу болуп иштееге чакырууга аракеттенишет. Ар бир кызматкер менен 1 окуу жылына келишим түзүлөт. Орто кесиптик билим берүү системасында бир мугалимге окуучулардын санынын катышы акыркы жылдары өзгөрүүсүз калган жана 12 адамды түзөт.

Кесиптик башталгыч билим берүү системасында мугалимдердин 80%дан ашыгы билим берүү уюмунун штаттык саналат. Студенттердин кызматкерлери болуп тобуна 2 адам, мугалим

жана эндүрүштүк окуунун мастери бекитилет. КТБ мугалимдеринин эмгек акысы билим деңгээлине байланыштуу.

Орточо эмгек акы (мамлекеттик бюджеттен төлөнөт) жалпы билим берүүчү мектептерде 13800 сом, кесиптик лицейлерде 10474 сом, колледждерде 8014 сом. Улуттук статистикалык комитеттин маалыматы боюнча, 2019-жылдын башына карата Кыргыз Республикасындагы орточо эмгек акы 15 миң сомдон бир аз ашык, билим берүү тармагында 10 миң 612 сомду түздү.

2018-жылы бюджеттик жана контракттык топтордун мугалимдеринин эмгек акысын жөнгө салуу маселелерин тартипке келтирүү максатында атайын эсептен каржыланган билим берүү уюмдарынын кызматкерлерине эмгек акы төлөөнүн шарттары билим берүү уюмунун өзү тарабынан, ал эми алардын кызматтык эмгек акы бюджеттен каржылануучу эмгек акыдан төмөн болбоого тийиш.

8. Кесиптик билим берүү системасынын педагогикалык курамынын сапатын баалоо. Квалификация

Кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун мугалимдеринин компетенцияларына коюлуучу негизги талаптар окуу жайдын жетекчилиги тарабынан иштелип чыккан жана бекитилген кызматтык нускамаларда баяндалат. Квалификациянын деңгээлине талаптар башталгыч кесиптик жана орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттарынын моделдери менен аныкталат. 2011-жылы кесиптик билим берүү жана окутуу системасында мугалимдер үчүн категориялардын жоюлушу менен мугалимдерди аттестациялоо иш жүзүндө жокко чыгарылган. Мугалимдердин сапаты негизинен окуу жайлардын өз деңгээлинде сабакка баруу/өз ара баруу, мугалимдердин ачык сабактарын өткөрүү аркылуу бааланат. 2016-жылы Азия өнүктүрүү банкынын «Кесиптик-техникалык билимди жана көндүмдөрдү өнүктүрүү» экинчи долбоорунун алкагында кесиптик лицейдин жана орто кесиптик билим берүү мекемесинин мугалимдеринин квалификациялык структурасы иштелип чыккан, анда башталгыч кесиптик билим берүүнүн мугалимдеринин квалификациясынын үч деңгээли сүрөттөлгөн. жана орто кесиптик билим берүү. Ар бир квалификациялык деңгээл үчүн мугалимдин кесиптик ишинин багыттарын жана түрлөрүн, мугалимдин компетенцияларын баалоо каражаттарын чагылдырган кесиптик стандарт иштелип чыккан.

Мугалимдин компетенттүүлүгүн баалоо далилдүү баалоо жана мугалимдин өзүн өзү баалоо сыяктуу ыкмаларга негизделет. 60 пилоттук билим берүү мекемелеринде (42 кесиптик лицей жана 18 колледж) алардын педагогикалык курамынын компетенциялары, бардыгы болуп 1900гө жакын адам (кесиптик-техникалык билим берүү системасындагы мугалимдердин жалпы санынын 17%) бааланган. Мугалимдердин компетенттүүлүгүн баалоонун жыйынтыгында ишмердүүлүктүн төрт негизги багыты боюнча окутуу муктаждыктары аныкталды: окутуу/окутуу, окуунун натыйжаларын баалоо, кесиптик билим берүү системасынын ченемдик укуктук актылары жана социалдык өнөктөштүк, ошондой эле негизги/жалпы социалдык көндүмдөр мугалимдин.

Баалоонун натыйжалары көрсөткөндөй, мугалимдердин жарымынан көбү бардык компетенциялар боюнча, анын ичинде негизги/кайчылаш көндүмдөр боюнча окууга муктаж.

Компьютердик билим

Кесиптик билим башталгыч берүү

билим берүү системасынын мекемелеринин картасын

түзүү «Компьютердик сабаттуулук» категориясы боюнча маалыматтарды чогултууну караган. Жалпысынан республика боюнча башталгыч кесиптик билим берүү системасында иштеген 5239 адам, 98 кесиптик лицейдин кызматкерлери жөнүндө маалымат түшкөн.

Берилген маалыматтарга ылайык, 5239 адамдын ичинен: 3790 адамдын жеке компютери жок – 72%. Сурамжылоого билим берүү мекемелеринин бардык кызматкерлери камтылган.

Педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндөгү мыйзамына ылайык, мугалим ар бир 5 жылда квалификациясын жогорулатуу курстарынан өтүүгө милдеттүү. Башталгыч кесиптик билим берүү системасында квалификацияны жогорулатууну камсыз кылуучу негизги орган Республикалык илимий-методикалык борбор болуп саналат.

Республикалык илимий-методикалык борбордо жыл сайын республиканын бардык аймактарынан 600дөн ашык адам квалификациясын жогорулатуудан өтүп, окутуунун/окутуунун жаңы ыкмаларын өздөштүрүүдө, бул башталгыч кесиптик билим берүү системасындагы мугалимдердин жалпы санынын 17%ын гана түзөт. Мындан тышкары, ар кандай донордук долбоорлордун алкагында системага тиешелүү болгон ар кандай маселелер боюнча жылына 200дөн ашык адам (6%) окутулат.

Долбоор жөнүндө

«ДаткаЙым – Гендердик теңчиликке жаңыча жетишүү!» долбоору билим берүү, массалык маалымат каражаттар чөйрөсүндөгү гендердик жана социалдык дискриминацияны пропагандалоону жоюу аркылуу, ошондой эле 5- Туруктуу өнүгүү максатына ылайык гендердик дискриминацияга натыйжалуу жана жемиштүү таасир этүү аркылуу коомдо терең тамырын жайган патриархалдык жүрүм-турумдун өзгөрүүсүнө көмөктөшүүнү көздөйт. Долбоор мамлекеттик органдарды, жарандык коомдук уюмдарды, билим берүү уюмдарын, массалык маалымат каражаттарын гендердик теңчиликти жайылтууда колдоого жана гендердик басмырлоону алдын алууга, коомдун бардык деңгээлинде гендердик позитивдүү маалыматтарды жайылтууга багытталган.

«ДаткаЙым – Гендердик теңчиликке жаңыча жетишүү!» долбоору 2019-2022-жылдары “Социалдык технологиялар агенттиги” коомдук уюму (Кыргыз Республикасы) жана “Данило Долчи” чыгармачыл өнүктүрүү борбору (Италия) тарабынан Европа Биримдигинин финансылык колдоосу менен ишке ашырылат. (Демократияны жана адам укуктарын колдоонун Европалык инструменти – 2018-2019-жылдары Кыргызстанды колдоонун мамлекеттик программасы).

АРТЫКЧЫЛЫКТУУ БАГЫТТАР

Стереотиптерден эркин билим берүү

Стандарттарды жана окуу-усулдук комплекстерди гендердик жана дискриминацияга каршы экспертизадан өткөрүүгө колдоо көрсөтүү жана Кыргыз Республикасынын билим берүү кызматкерлеринин гендердик компетенттүүлүгүн жогорулатуу.

Гендердик сезимтал ММК Стандарттары

Кыргызстанда гендердик сезимтал журналистиканын стандарттарын иштеп чыгууга жана жайылтууга көмөктөшүү, Жогорку окуу жайларга журналистика боюнча адистерди даярдоодо бул стандарттарды колдонуу боюнча усулдук колдоо көрсөтүү, массалык маалымат каражаттары, гендердик эксперттер жана бейөкмөт уюмдардын ортосундагы кызматташтыкты жакшыртуу.

Гендердик саясатты ишке ашыруу боюнча кызматташуу

Гендердик маселелер боюнча жооптуу министрликтердин, ведомстволордун, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын адистеринин потенциалын жогорулатуу жана, гендердик күн тартибин илгерилетүү максатында мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен натыйжалуу өз ара аракеттенүү үчүн жарандык коомдук уюмдардын потенциалын чыңдоо аркылуу улуттук жана жергиликтүү деңгээлде гендердик басмырлоону жана зомбулукту алдын алуу, ага таасир этүү боюнча ведомстволор аралык кызматташууну колдоо.

Долбоордун
жыйынтыктары:

продукттары жана

- Долбоордун артыкчылыктуу багыттары боюнча гендердик изилдөөлөр жана аналитикалык серептер;
- Артыкчылыктуу багыттардын алкагында гендердик маселелерди жөнгө салуучу ченемдик укуктук документтер;
 - Долбоордун максаттуу топтору үчүн кыргыз жана орус тилдеринде методикалык колдонмолор, окуу куралдары;
 - Кыргыз жана орус тилдериндеги тренингдик модулдар, окутуучу курстар, анын ичинде онлайн форматта;
 - Кыргыз жана орус тилдеринде видеороликтер, маалымат жана билим берүүчү материалдар, маалыматтык кампаниялар жана акциялар;
 - Бардык деңгээлде натыйжаларды жайылтуу жана максаттуу топторду тартуу боюнча иш-чаралар.

Долбоор тууралуу толук маалыматты долбоордун веб-сайтынан жана социалдык баракчаларынан тапса болот:

Вебсайт: <https://hero-datkayim.kg/>

Facebook: <https://www.facebook.com/DatkAyim2019>

Instagram: https://instagram.com/datkaiym_hero?igshid=zici5bc7e8yq

YouTube: <https://www.youtube.com/channel/UCwVLDlowiyokVfRr1JtYiTw>

